

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Aspecten van Joods leven in Roermond en Midden-Limburg 1275-2018

Bruggen, H.J.J.M. van der

Citation

Bruggen, H. J. J. M. van der. (2021, October 28). *Aspecten van Joods leven in Roermond en Midden-Limburg 1275-2018*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3225483>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3225483>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Afkortingen

- ACCIB	Archives du Consistoire Central Israélite
- ADD	Archief De Domijnen Sittard-Geleen
- ANFB	Algemeene Nederlandsche Fascisten-Bond
- ARAB	Algemeen Rijksarchief Brussel
- BHIC	Brabants Historisch Informatie Centrum (Den Bosch)
- CABR	Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging
- CBIN	<i>Centraal Blad voor Israëlieten in Nederland</i>
- CCIB	Consistoire Central Israélite de Belgique
- <i>De Maasgouw</i>	<i>De Maasgouw, Tijdschrift voor Limburgse geschiedenis en archeologie</i>
- GAA	Gelders Archief Arnhem
- GAR	Gemeentearchief Roermond
- GAV	Gemeentearchief Venlo
- <i>HJW</i>	<i>Het Joodsche Weekblad</i>
- IISG	Instituut voor Internationale Sociale Geschiedenis
- KB	Koninklijk Besluit
- K.D.B.	Katholiek Democratische Bond
- LLTB	Limburgse Land- en Tuinbouwbond
- L.O.	Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers
- MJHM	Mediatheek Joods Historisch Museum
- NA	Nationaal Archief
- NCB	Noordbrabantsche Christelijke Boerenbond
- NIK	Nederlands Israëlitisch Kerkgenootschap
- NIOD	Nederlands Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies
- <i>NIW</i>	<i>Nieuw Israëlitisch Weekblad</i>
- NSB	Nationaal-Socialistische Beweging
- NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei.
- NSNAP	Nationaal-Socialistische Nederlandse Arbeiderspartij
	Kruyt en Van Rappard
- O.D.	Ordedienst
- <i>PSHAL</i>	<i>Publications de la Société Historique et Archéologique de Limbourg</i>
- RHCL	Regionaal Historisch Centrum Limburg Maastricht
- RKSP	Rooms-Katholieke Staatspartij
- Rijckheyt	Rijckheyt, Centrum voor Regionale Geschiedenis
- SAM	Schoolarchief Mundium College Roermond
- SD	Sicherheitsdienst

- SDAP Sociaal-Democratische Arbeiderspartij
- SHCL Sociaal Historisch Centrum voor Limburg te Maastricht
- SIPO Sicherheitspolizei
- *SSEL* *Studies over de sociaal-economische geschiedenis van Limburg/ Jaarboek van het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg*
- *SvR* *Spiegel van Roermond*
- UB UvA Universiteitsbibliotheek Universiteit van Amsterdam
- VNH Verbond voor Nationaal Herstel
- WA Weer-Afdeling
- WLSHG The Wiener Library for the Study of the Holocaust & Genocide
- ZH Zuid-Holland
- ZLTO Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie

Geraadpleegde archieven

- Archief De Domijnen Sittard-Geleen, Archief gemeente Sittard 1931-1960, nr. 2.08.312 'Disciplinaire gezagsuitoefening 1945/52', doos 329; nr. 1001.60 'Kleine aanwinsten, Correspondentie betreffende het functioneren van de gemeentepolitie Sittard tijdens de bezetting, 1940-1946'.
- Archives du Consistoire Central Israélite, Bruxelles, procès-verbaux depuis 1832.
- Algemeen Rijksarchief Brussel, Regeringsarchief Oostenrijkse Nederlanden, Conseil privé.
- Archief Kamp Westerbork.
- Arolsen Archives, International Center on Nazi Persecution, (Bad Arolsen D).
- Brabants Historisch Informatie Centrum (Den Bosch), nr.7618 Schepenbank Land van Ravenstein, 1538-1810, inv.nr. 10; nr. 234 Zwart Front en Nationaal Front; nr. 1862 PG 's-Hertogenbosch inzake rechts-extremisten.
- Gelders Archief Arnhem, Archief Hof van Gelre en Zutphen.
- Gemeentearchief Roermond, nr. 1001 Oud archief; nr. 1002, Archief Hoofdgerecht Roermond, inv.nr. 248; nr. 1003 Archief Dalenbroek; nr. 1005 Nieuw Archief, inv.nr. 819; nr. 1006 Archief der Gemeentesecretarie; nr. 2008 Archief van de Politieke Opsporingsdienst afd. Roermond; nr. 2002 Politie archief 1841-1945; nr. 2003 1945-1993 (-1994); nr. 4117 Archief Parochie H. Michael Herten; nr. 4211 Archief van het Nederlandsch Israëlitisch Kerkgenootschap Roermond; nr. 7005 Collectie Oorlogsdocumentatie 1940-1945.
- Gemeentearchief Venlo, Oud Archief, inv.nr. 1540; nr. 125 Nederlands Israëlitische Gemeente Venlo.
- Gedenkstätte Deutscher Widerstand (Berlijn).
- Nationaal Archief (Den Haag), nr. 2.04.77: Binnenlandse Zaken, Bureau Invordering (1942) 1945-1960 (1976), dossier 325 'Behretz-Schöngross'; CABR inv.nrs. 30679 en 49113 Burgemeester Marius Welters Sittard.
- Nederlands Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies (Amsterdam) Archief Generalkommissariat für Verwaltung und Justiz, collectie 020 en 094f, Collectie dossiers afkomstig uit de archieven van de *Omnia-Treuhandgesellschaft m.b.H.*, de *Deutsche Revisions- und Treuhand A.G. (Zweigniederlassung Den Haag)* en de *Wirtschaftsprüfstelle*.
- Regionaal Historisch Centrum Limburg (Maastricht), nr. 01.004 Archief Hof van Gelre te Roermond; nr. 01.010 Archief Schepenbank Swalmen-Asselt; nr. 08.001 Nieuwe Rechterlijke Archieven; nr. 21.284A Nederlands-Israëlitische Hoofd Synagoge Maastricht; nr. 01.187E Archief Hoofdgerecht Thorn en het kerspel Thorn, 1478-1796; nr. 16.1172A Familiearchief Geradts; nr.

14.D048A Archief Klooster der Jezuïeten te Roermond, niet geïnteriseerd; nr. 21.210H, Sint Nicolaas, sinds 1837 Onze Lieve Vrouw: bibliotheek, inv.nr 56.

- Rijckheyt, Centrum voor Regionale Geschiedenis, Heerlen, nr. 550 Archiv Schloss Haag inv.nr. 3036, Inventare, Verkaufsprotokolle, Übersichten und dergleichen, betreffend die Hinterlassenschaft des Bischofs von Roermond, Philipp Damian Marquis von Hoensbroech.
- Rode Kruis Archief te Den Haag, Archief Wilhelm en Gertrud Gross-Sachs (thans in Nationaal Archief).
- Rooyneet, Gemeentearchief Venray. nr. 135, Collectie Messemaeckers.
- Stadsarchief Amsterdam, archief gemeentepolitie.
- Schoolarchief Mundium College Roermond.
- Sociaal Historisch Centrum voor Limburg (Maastricht), EAN 997, doos 3, correspondentie Wolf-Eisig.
- Stadtarchiv Heilbronn.
- Universiteitsbibliotheek Universiteit van Amsterdam, Collectie Bibliotheca Rosenthaliana.
- The Wiener Library for the Study of the Holocaust & Genocide (Londen) Gross Family Documents, 1938-1945.

Bronnenuitgaven en naslagwerken

- Berkvens, A.M.J.A., *Plakkatenlijst Overkwartier 1665-1794, II, Staats-bezet en Oostenrijks Gelre 1702-1716; 1716-1794* (Nijmegen 1992).
- Berkvens, A.M.J.A., G.H.A. Venner en G. Spijkerboer, *Het Gelderse Land- en Stadsrecht van het Overkwartier van Roermond 1620* (Arnhem 1996).
- Bree, G.W.G. van, *Inventaris van de oude archieven van de stad Roermond, 1259-1796* (Roermond 1989).
- *Europas Juden im Mittelalter*, uitgegeven door het Historisches Museum der Pfalz, Speyer (Spiers 2004).
- *Handelingen in openbare vergadering van den gemeenteraad van Roermond 1909*.
- Janssen de Limpens, K.J.TH., *Rechtsbronnen van het Gelders Overkwartier van Roermond* (Utrecht 1965).
- *Das Judenschreibsbuch der Laurentzpfarre zu Köln*. Quellen zur Geschichte der Juden in Deutschland. Im Auftrage der historischen Commission für Geschichte der Juden in Deutschland, unter Mitwirkung von Moritz Stern, hrsg. von Robert Hoeniger. (Berlijn 1888).

- *Politieke gevangenen in het District Midden-Limburg*. Editie oktober 1945, GAR, Archief der Politieke opsporingsdienst Afdeling Roermond 1945-1958, inv.nr. 168.
- Pluymen, P., *Vergeten leidt tot ballingschap. Holocaustherdenking in het kader van 75 jaar Bevrijding in Limburg* (Maastricht 2020).
- Tallier, P.-Al., G.-J. Desmet en P. Falek-Alhadeh, *Bronnen voor de geschiedenis van de Joden en het Jodendom in België* (Waterloo 2017).
- Ubachs, P.J.H., en I.M.H. Evers, *Historische Encyclopedie Maastricht* (Zutphen 2005).
- *De Verlichting in de Oostenrijkse Nederlanden en het prinsbisdom Luik* (Brussel 1983).

Interviews

- Gerda Agsteribbe-Goudsmit te Amstelveen 12.07.2018
- Renée Appeljan-Bromberg te Apeldoorn 24.06.2014
- Diny Janssens-Cloudt te Roermond, augustus 2005
- M.C.A. Sijben-Rosendaal te Tilburg 03.05.2009
- Hélène Winter-Cahn te Roermond, augustus 2005

Met Henri Goudsmit te Roermond/Amstelveen, Lieke Hirsch-Hiegentlich te Amstelveen en Truus Jetten te Horn zijn in de periode 2005-2018 regelmatig gesprekken gevoerd die overigens niet op datum geregistreerd zijn.

Kranten, week- en maandbladen¹⁰⁴¹

- *Algemeen Handelsblad*
- *Arnhemsche courant*
- *Brabants Dagblad*
- *Centraal Blad voor de Israëlieten in Nederland*
- *De Groene Amsterdammer*
- *De Joodsche Wachter*
- *De Nieuwe Koerier*
- *De Roermondenaar*
- *De Standaard*
- *De Volkskrant*
- *De Volksvriend*
- *De Vrijdagavond, Joodsch Weekblad*
- *Ha'ischa, orgaan van den Joodschen Vrouwenraad in Nederland*
- *Het Parool*

¹⁰⁴¹ De Roermondse kranten zijn beschikbaar via de website van GAR, archiefroermond.nl en via de website x-cago.com/kranten.

- *Het Joodsche Weekblad (HJW)*
- *Land en Vee*
- *Limburger Koerier*
- *Limburgsch Dagblad*
- *Maas- en Roerbode*
- *Nieuw Israëlietisch Weekblad (NIW)*
- *Nieuwe Rotterdamsche Courant (NRC)*
- *Provinciale Drentsche en Asser Courant*
- *Reformatorisch Dagblad*
- *The New York Times*
- *Trouw*
- *Weekblad van den Noordbrabantschen Christelijken Boerenbond*
- *Weekblad van het Regt*

Literatuur

- Ackermans, G., ‘Het Pontificaat van Innocentius III (1198-1216). Zenit van de pauselijke jurisdictie’, in: F. W. Lansink en J. Koch (red.), *De paus en de wereld. Geschiedenis van een instituut* (Amsterdam 2012) 117-130.
- Aernsbergen, Ant. van, *Onze gevallen. Herinneringen aan het verzet in de Tweede Wereldoorlog* (Maastricht 1964).
- Altena, P., ‘Richard Louis Jean Bromberg’, in: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse letterkunde te Leiden 2018-2019* (Leiden 2020) 51-62.
- Altermatt, U., *Katholizismus und Antisemitismus. Mentalitäten, Kontinuitäten Ambivalenzen. Zur Kulturgeschichte der Schweiz 1918-1945* (Frauenfeld, Stuttgart, Wenen 1999).
- Arkel, D. van, *The Drawing of the Mark of Cain. A Socio-Historical Analysis of the Growth of Anti-Jewish Stereotypes* (Amsterdam 2009).
- Augustus, F.L., ‘Vervolgingsbeleid en procesvoering tegen de Bokkerijders. Het ontstaan van een waandenkbeeld’, in: *PSHAL* 127 (1991) 69-153.
- Avneri, Zvi, *Germania Judaica* II.1 en II.2 (Tübingen 1968).
- Bank, J., ‘Pius XI en Pius XII. De katholieke kerk in een tijd van totalitaire ideologieën’, in: Fr. W. Lansink en J. Koch (red.), *De paus en de wereld. Geschiedenis van een instituut* (Amsterdam 2012) 347-370.
- Idem, *God in oorlog. De rol van de Kerk in Europa 1939-1945* (Amsterdam 2015). Oorspronkelijk: *Churches and Religion in the Second World War* (Londen 2016).
- Bakker, R., *Boekhouders van de Holocaust. Nederlandse ambtenaren en de collaboratie* (Hilversum 2020).

- Battenberg, Fr., 'Das Heilige Römische Reich bis 1648', in: E.-V. Kotowski, J. H. Schoeps en H. Wallenborn (red.), *Handbuch zur Geschichte der Juden in Europa*. Band 1 (Darmstadt 2001) 15-46.
- Beckers, Th., 'Reijmers keus. De pijnlijke neergang van een burgemeester in oorlogstijd', in: *SvR* 17 (2009) 6-85.
Idem, 'Gemengde gevoelens bij de bevrijding van Roermond', in: *SvR* 29 (2021) 12-59.
- Beem, H., *Resten van een taal. Woordenboekje van het Nederlandse Jiddisch* (Assen/Amsterdam 1975).
- Idem en R.C. Hekker, 'De Joden in Limburg van de 13e tot de 19e eeuw', in: J.J.F.W. van Agt, H. Beem, R.C. Hekker et al. (red.) *Scolae Judeorum. De Joden in Limburg en hun synagogen* (Maastricht 1967) 5-17.
- Benda-Beckmann, B. von, *De rooms-katholieke kerk en de grenzen van het verzet in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog. Verkennend onderzoek* (NIOD Amsterdam 2015).
- Benz, Wolfgang, *Handbuch des Antisemitismus. Judenfeindschaft in Geschichte und Gegenwart*. Band 4: *Ereignisse, Dekrete, Kontroversen* (Berlijn, Boston 2011).
- Bergkamp, N., W. Willems en H. Verburg, *Vijftig jaar Roermondse Hockeyclub Concordia* (Roermond 1974).
- Berkvens, A.M.J.A., H.J.J.M. van der Bruggen en R.M.L.M. Magnée (red.), *Rechtspraak in Roermond (1580-2012). Van Soevereine Raad naar Rechtbank Limburg* (Hilversum 2013).
- Berkvens, A.M.J.A., 'Guillaume Joseph Luytgens, de laatste kanselier van de Soevereine Raad (1779-1794)', in: A.M.J.A. Berkvens et al. (red.), *Rechtspraak in Roermond (1580-2012)* 56-60.
- Idem, 'Staatkundige en institutionele geschiedenis van de Limburgse territoria, 1548-1795', in: P. Tummers, L. Berkvens, A.-J. Bijsterveld et al. (red.), *Limburg. Een geschiedenis 1500-1800* (Maastricht 2015) 19-115.
- Beyers, J., 'Een Rijks Hoogere Burgerschool in Roermond, een controversiële aanwinst', in: *SvR* 19 (2011) 10-51.
- Idem, 'De Rijks HBS in de twintigste en eenentwintigste eeuw, van Rijks HBS naar Mundium College', in: *SvR* 20 (2012) 166-193.
- Idem, 'Armoede en armoedebestrijding in Roermond in de tweede helft van de negentiende eeuw', in: *SvR* 27 (2019) 80-99.
- Blankenstein, E. van, *Dr. M. van Blankenstein. Een Nederlands dagbladdiplomaat 1880-1964*. Dissertatie (Den Haag 1999).
- Blaschke, O., *Katholizismus und Antisemitismus im deutschen Kaiserreich*. Dissertatie (Göttingen 1999).

- Blom, J.C.H., *In de ban van goed en fout? Wetenschappelijke geschiedschrijving over de bezettingstijd in Nederland* (Bergen 1983).
- Idem, D. Wertheim, H. Berg en B. Wallet (red.), *Geschiedenis van de Joden in Nederland* (Amsterdam 2017).
- Bloy, Léon, *Het Heil door de Joden*, vertaald door L. de Roover met een inleiding door Anton van Duinkerken, oorspronkelijke titel *Le Salut par les Juifs*, (Kortrijk 1931).
- Blumenkranz, B., *Juden und Judentum in der mittelalterlichen Kunst* (Stuttgart 1965).
- Boer, P.H. de, en H. Maasen, 'Rood gevaar in een roomse stad. De SDB in Roermond in 1893', in: *SvR* 29 (2021) 84-97.
- Boomgaard, P. van den, *Voor de nazi's geen Jood. Hoe ruim 2500 Joden door ontduiking van rassenvoorschriften aan de deportaties zijn ontkomen* (Hilversum 2019).
- Brand, H., en E. Knol (red.), *Koggen, Kooplieden en Kantoren. De Hanze, een Praktisch Netwerk*. Groninger Hanze Studies (Hilversum 2010).
- Braun, R., 'Religious Dominance and Empathy. Catholic Antisemitism in the Low Countries', in: *Theory and Society*, 49 (2020) 387-415.
- Bree, G.W.G. van, 'De ambachtsgilden van Roermond tot 1795', deel 2, in: *SvR* 2 (1994) 94-150.
- Bronzwaer, P., '1940-1945. Bestuurders tussen hamer en aambeeld', in: A.M.P.P. Janssen, J. Janssen, K. de Vaan et al. (red.), *Historisch Jaarboek van het land van Zwentibold* (2019) 113-127.
- Bruggen, H.J.J.M. van der, 'Sociëteiten in oorlogstijd' in: *SvR* 10 (2002) 20-32.
- Idem, 'De ondergang van joods Roermond', in: *SvR* 14 (2006) 20-51.
- Idem, 'Jacob Hiegentlich en Herman Maas, de totstandkoming van *Het zotte vleesch*', in: *SvR* 15 (2007) 116-127.
- Idem, 'Cees Dosker, de oorlog van een Roermondse courantier', in: *SvR* 17 (2009) 86-107.
- Idem, 'Max Behretz (1913-1942). Het verzet van een vredesactivist in Roermond', in: *SvR* 19 (2011) 64-97.
- Idem, 'De brieven van Jacob Hiegentlich en Roelfien van Blokhuisen, een verslag van een relatie vol harts- en geestesvreugd', in: *SvR* 20 (2012) 50-67.
- Idem, 'De jury d'accusation en de jury de jugement', in: A.M.J.A. Berkvens et al. (red.), *Rechtspraak in Roermond (1580-2012)* 125-128.
- Idem, 'Het Tribunal correctionnel te Roermond, 1796-1800', in: A.M.J.A. Berkvens et al. (red.), *Rechtspraak in Roermond (1580-2012)*, 122-123.

- Idem, Mr. Edmond Delhougne, president (1939-1964), in: A.M.J.A. Berkvens et al. (red.), *Rechtspraak in Roermond (1580-2012)*, 168-174.
- Idem, 'Dr. mr. Richard Bromberg, voorzitter (1939-1940 en 1945-1956) Medicus en jurist', in: A.M.J.A. Berkvens et al. (red.), *Rechtspraak in Roermond (1580-2012)*, 247-252.
- Idem, 'Mr. Henri Diephuis, rechter en vicepresident (1927-1945)', in: A.M.J.A. Berkvens et al. (red.), *Rechtspraak in Roermond (1580-2012)*, 198-201.
- Idem, 'Korte schets van de Orde van Advocaten in het arrondissement Roermond', in: A.M.J.A. Berkvens et al. (red.), *Rechtspraak in Roermond (1580-2012)*, 270-276.
- Idem, 'Roermond, Westerbork, Bergen-Belsen, Roermond. De oorlogservaringen van Renée Bromberg', in: *SvR* 23 (2015) 50-61.
- Idem, 'Een Roermonds Lofdicht uit 1787 op de Verlichting. De opkomst van sociëteiten in Roermond', in: *SvR* 23 (2015) 76-99.
- Idem, 'Nabij de Grote Oorlog. Roermond tussen 1914 en 1918', in: *SvR* 24 (2016) 12-51.
- Idem, 'Wilhelm en Gertrud Gross-Sachs, vluchtelingen in Roermond (1939-1943)', in: *SvR* 25 (2017) 128-137.
- Idem, 'Hanzestad Roermond. De groei van Roermond als stad van handel en nijverheid in de late middeleeuwen', in: *SvR* 26 (2018) 10-37.
- Idem, 'Herman Hoogendijk, dominee in oorlogstijd', in: *SvR* 26 (2018) 54-67.
- Idem, 'Joods Leven in Roermond', in: *SvR* 27 (2019) 8-11.
- Idem, 'De papierindustrie in Roermond en Swalmen deel I, Burghoff Magnée & Co', in: *SvR* 27 (2019) 110-139.
- Idem, 'De geschiedenis van de papierindustrie in Roermond, Maasniel en Swalmen, deel 2: J. Hendrix & Co, Deuss en de papierfabriek op het Gebroek', in *SvR* 29 (2021) 118-131.
- Idem, 'De Weer-Afdeling (WA) van de Roermondse NSB in 1935/1936', in *SvR* 29 (2021), 60-61.
- Brugmans, H., N. Japikse en H.P. van den Aartweg, *Persoonlijkheden in het Koninkrijk der Nederlanden* (Amsterdam 1938).
- Brugmans, Hk., en A. Frank, *Geschiedenis der Joden in Nederland* (Amsterdam 1940).
- Cahen, M., *In vrede en vriendschap. Sholoum Vereinchous, een kleine kroniek van de vooroorlogse Joodse gemeenschap in 's-Hertogenbosch* (Almere 2014).
- Cammaert, A.P.M., *Tussen twee vuren. Fronttijd en evacuatie van Noord- en Midden-Limburg: september 1944-mei 1945* (Assen 1983).

- Idem, *Het verborgen front. Geschiedenis van de georganiseerde illegaliteit in de provincie Limburg tijdens de Tweede Wereldoorlog* (2 delen). Maaslandse Monografieën 55-56 (Leeuwarden, Mechelen 1994).
- Idem en M. Put, *'Eindelijk een echte burgemeester'. Feiten en fabels over Marcel van Grunsven 1940-1946* (Roermond 2014).
- Citroen, M., *U wordt door niemand verwacht. Nederlandse Joden na kampen en onderduik* (Utrecht 1999).
- Clemens, Th., 'De ingehouden Verlichting onder de Nederlandse katholieken', in: E.G.E. van der Wall en L. Wessels (red.), *Een veelzijdige verstandhouding. Religie en Verlichting in Nederland 1650-1850* (Nijmegen 2007) 239-276.
- Cluse, Chr., *Studien zur Geschichte der Juden in den mittelalterlichen Niederlanden*. Dissertatie (Hannover 2000).
- Idem, 'Juden am Niederrhein während des Mittelalters. Eine Bilanz', in: M. Grübel en G. Mölich, *Jüdischen Leben im Rheinland vom Mittelalter bis zur Gegenwart* (Keulen, Weimar, Wenen 2005).
- Coelen, P. van der (red.), *De Gouden Eeuw van Gelre. Kunst en cultuur in het oude hertogdom* (Geldern 2001).
- Cohen, J., *De onontkooembare afkomst van Eli d'Oliveira. Een Portugees-Joodse familiegeschiedenis*. Dissertatie (Amsterdam 2015).
- Colson, J., *Poels* (Roermond, Maaseik 1955).
- Cornwell, J., *Hitlers paus. De verborgen geschiedenis van Pius XII*, vertaald door M. Snijders (Amsterdam, Leuven 1999). Oorspronkelijke titel: *Hitler's Pope. The Secret History of Pius XII* (New York 1999).
- Cort, B. de, *Van vrouwen, vrede en verzet. Selma Meyer (1890-1941) en haar Holland Typing Office* (Amsterdam 2013).
- Crijnen, T., 'Een Pool met Joodse vrienden', in: *Trouw* 18.03.1998.
- Idem, 'Bisschoppen als broze eenheid tegen bezetter', in: *Trouw*, 04.05.2005.
- Croes, M., en P. Tammes, *Gif laten wij niet voortbestaan. Een onderzoek naar de overlevingskansen van Joden in de Nederlandse gemeenten 1940-1945*. (Amsterdam 2006).
- Dam, J.P.A. van den, en J.M.G. Lucassen, *H.H.J. Maas, 1877-1958, onderwijsman, literator en journalist*. Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland, XXXVII (Tilburg 1976).
- Daniels, J., 'Oostenrijks Opper-Gelre, Roermond en de Brabantse Revolutie', in: *SvR* 16 (2008) 6-49.
- Delhougne, E.H.A.M., *Genealogieën van Roermondse geslachten* (Maastricht 1956).

- Denzen, H. van, W. Heijmans en C. Lommers, *Een bijzonder bedrijf. Wel en wee van het Limburgs Dagblad* (Heerlen 1986).
- Dingemans, P.A.W., 'De perikelen van een pandjesbaas in de 16e eeuw', in: *De Maasgouw*, jg. 88, nrs. 3-4 (1969) 133.
- Dodde, N.L., m.m.v. M.M.P. Stultiens, 'Jewish Education in Schools in the Netherlands from 1815 to 1940', in: H. Berg, J. Frishman, S.A. Herman et al. (red.) *Proceedings of the Symposium on the History and Culture of the Jews in the Netherlands, Expectation and Confirmation. Two Hundred Years of Jewish Emancipation in the Netherlands. Studia Rosenthaliana*, jg. 30, nr. 1 (1996) 67-87.
- Dominicus, H., *Mauthausen. Een Gedenkboek* (Amsterdam 1999) 33-34.
- Drint, A., 'Stilte en Lofzang. Joodse begraafplaatsen in de provincie Limburg', in: *PSHAL* 132 (1996) 93-198.
- Dun, P. van, 'Dood en begraven? Een onsmakelijke rel bij een begrafenis in 1886', in: *Tilburg, tijdschrift voor geschiedenis, monumenten en cultuur*, XI (1993) 4-13.
- Dunk, H.W. von der, *Conservatisme* (Bussum 1976).
- Duyzings, M. W., *Rommedoe* (Utrecht, Antwerpen 1970).
- Eijdsen, J. van, 'De Roermondse Passie uit de Munsterkerk: het prille begin van de Nederlandse schilderkunst', in: H. van der Bruggen, E. Caris en L. Wolters (red.), *De Munsterabdij van Roermond. Een ontdekkingstocht door achthonderd jaar geschiedenis van een vrouwenklooster* (Zwolle 2020) 182-199.
- Fangman, H., 'De strafzaak tegen de oorlogsmisdadiger Loyen', in: A.M.J.A. Berkvens et al. (red.), *Rechtspraak in Roermond (1580-2012)* 229-235.
- Finke-Gödde, J., *Theo Hespers* (Mönchengladbach 2004).
- Fishman, J.S., 'The Anneke Beekman Affair and the Dutch News Media', in *Jewish Social Studies* Vol. 40, No. 1 (Winter, 1978), pp. 3-24.
- Flim, B. J., 'Joodse onderduikers en de drievoudige tragedie van de onderduikorganisaties', in: H. Flap en M. Croes (red.), *Wat toeval leek te zijn, maar niet was. De organisatie van de Jodenvervolging in Nederland* (Amsterdam 2001) 145-160.
- Freriks, V., *De IJzeren Rijn. Spoorwegverbindingen tussen Schelde, Maas en Rijn. 175 jaar Spoorweggeschiedenis in Limburg 1828-2003* (Rosmalen 2003).
- Frey, W., 'Antijudaïsme', in: E.-V. Kotowski (red.), *Handbuch zur Geschichte der Juden in Europa*. Band 2 (Darmstadt 2001) 367-378.
- Friedländer, S., *Nazi Germany and the Jews. The Years of Persecution 1933-1939* (New York 1997).

- Frishman, J., 'Gij, Vromen, zijt Nederlanders! Gij, onverschilligen, zijt Israëlieten! Religious Reform and Its Opponents in the Mid-Nineteenth Century in the Netherlands', in: H. Berg et al. (red.) *Proceedings of the Symposium on the History and Culture of the Jews in the Netherlands, Studia Rosenthaliana* 30/1 (Amsterdam 1996) 137-150.
- Freitag Drabbe Künzel, G. von, *Het geval Calmeyer* (Amsterdam 2008).
- Fuchs, R.-P., 'Toekomstvoorspellingen met een politieke boodschap van een "Joodse bekeerling en arts uit Roermond" (1539/40)', in: *SvR* 27 (2019) 100-109. Vertaald door G. van de Garde. Oorspronkelijk verschenen als: 'Astrologische Prognostik als politischer Appell. Herzog Wilhelm V. von Jülich-Kleve-Berg, Kaiser Karl V. und das Herzogtum Geldern in Zukunftsvorhersagen von 1539/40', in: U. Boonen (red.), *Zwischen Sprachen und Kulturen. Wechselbeziehungen im niederländischen, deutschen und afrikaansen Sprachgebiet*. Festschrift für Heinz Eickmans (Münster, New York 2018) 104-115.
- Galen-Hermann, R. van, *Calmeyer dader of mensenredder? Visies op Calmeyers rol in de Jodenvervolgung* (Soesterberg 2009).
- Gans, M.H., *Memorboek, platenatlas van het leven der Joden in Nederland van de middeleeuwen tot 1940* (Baarn 1971).
- Gay, P., *Voltaire's Politics. The Poet as Realist* (New Haven, Londen 1988).
- Gerritse, Th., *Rauter. Himmlers vuist in Nederland*. Dissertatie (Amsterdam 2018).
- Geuskens, P., 'Een ordonnantie uit 1729 over het Oolder veer', in: *Roerstreek '89. Jaarboek H.V.R.* 21 (1989) 72-76.
- Geyn, Fr. van, 'Een Joodse gemeenschap te Linne in de negentiende eeuw', in: *Roerstreek '84. Jaarboek H.V.R.* 16 (St. Odiliënberg 1984) 4-10.
- Gidal, N.T., *De Joden in Duitsland van de Romeinse tijd tot de Weimar Republiek* (Keulen 1998).
- Gijssen, J.M., *Joannes Augustinus Paredis 1795-1886. Bisschop van Roermond en het Limburg van zijn tijd*. Maaslandse Monografieën 8 (Assen 1968).
- Ginsburger, E., 'Les Juifs de Belgique au XVIIIe siècle', in: *Revue des études juives* 90 (1931) 113-145; 91 (1931) 35-70 en 175-204.
- Gomperts, H.A., *Een kern van waarheid*, met verantwoording door E. Francken en H. Verhaar, postume uitgave (Amsterdam 2000).
- Graaff, B. de, *Schakels naar de vrijheid. Pilotenhulp in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog* ('s-Gravenhage 1995).
- Grübel, M., en G. Mölich, *Jüdisches Leben im Rheinland vom Mittelalter bis zur Gegenwart* (Keulen, Weimar, Wenen 2005).

- Grüter, Regina, *Kwesties van leven en dood. Het Nederlandse Rode Kruis in de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam 2017).
- Gutman, I., *Rechtvaardigen onder de Volkeren. Nederlanders met een YAD VASHEM-onderscheiding voor hulp aan Joden* (Amsterdam, Antwerpen 2005).
- Haan, I. de, *Na de ondergang. De herinnering aan de Jodenvervolging in Nederland 1945-1995* (Den Haag 1997).
- Habets, J., 'Kronijkje der stad Roermond, beginnende met de komst van Joseph II en eindigende met de troonsbeklimming van Leopold I, koning der Belgen (1781-1831)' in *PSHAL* 2 (1865) 370-412.
- Hamans, P., *De Beul van Bobruisk. Portret van oorlogsmisdadiger Hans Loyen* (Horn 2020).
- Hamans, P., en G. Mesters (red.), *Getuigen voor Christus. Rooms-katholieke bloedgetuigen uit Nederland in de twintigste eeuw* (Den Bosch 2008)
- Hantsche, I., *Geldern-Atlas. Karten und Texte zur Geschichte eines Territoriums*. Veröffentlichungen des Historischen Vereins für Geldern und Umgegend, 103 (Geldern 2003).
- Hartog, E. den, *Romanesque Sculpture in Maastricht* (Maastricht 2002).
- Hasquin, H., 'Het jozefinisme en zijn wortels', in: H. Hasquin (red.), *Oostenrijks België 1713-1794. De Zuidelijke Nederlanden onder Oostenrijkse Habsburgers* (z.p. 1987) 201-238.
- Hasselt, G. van, *Geldersche Oudheden I* (Arnhem 1806).
- Idem, *Geldersch Maandwerk II* (Arnhem 1807).
- Haterd, L. van de, *De waarheid hooger dan de leus. Over beeldvorming rondom tijdschrift en uitgeverij De Gemeenschap 1925-1941* (Haarlem 2008).
- Havard, H., *La Hollande pittoresque / Les frontières menacées* (Parijs 1876).
- Heemels, M., 'Betwist en vergeten, De begrafenis van NSB-burgemeester Hettterscheidt in Roermond', in: *SvR* 8 (2000) 67-72.
- Hekker, R.C., 'Zeven eeuwen Joods leven in Limburg', in: *Cramignon, bijdragen tot de Limburgse Volkskunde*, speciale uitgave van Nederlands Volksleven XX (Wassenaar 1970).
- Hertog, S., *Meijer en ik* (Amsterdam 1981).
- Hiegentlich, J., 'De nutteloosheid der argumenten', in: Catharina Ypes, *Jacob Hiegentlich 1907-1940. Een Joods artist tussen twee oorlogen. Inleiding en bloemlezing uit zijn werk* (Amsterdam 1949) 101-108.
- Idem, 'Mirjam', in: *Het vochtige park* (Maastricht 1935) 20-41.
- Idem, *Onbewoonbare wereld* (Laren N.H. 1937).
- Idem, *Schipbreuk te Luik* (Laren N.H. 1938).

- Idem, *Het zotte vleesch / Mirjam-Provincie-Vlucht uit de vrouwenwereld / Gedichten*. Herdruk, bezorgd door Hein van der Bruggen en Huub Graus (Roermond 2007).
- Hoek, R. van der, '*Limburgs groote mond*'. *De politicus en journalist mr. Leopold Haffmans (1826-1896)* (Venlo 2005).
- Idem en A. Gorissen, *De Venlose krant. 125 jaar in Noord-Limburg* (Venlo 1987).
- Hilbrink, C., *De Illegalen. Illegaliteit in Twente & het aangrenzend Salland 1940-1945* ('s-Gravenhage 1989).
- Hovens, Fr. *In de armen van Maas, Geul en Watervalderbeek. De loop van de geschiedenis in de gemeente Meerssen* (Meerssen 2017).
- Hubert, Eug., en C. Tihon, *Correspondance de Bouteville II* (Brussel 1934).
- Huberts, W., *In de ban van een beter verleden. Het Nederlandse fascisme 1923-1945* (Nijmegen 2017).
- Iby, E., *Maria Theresia (1717-1780). Biographie einer Kaiserin* (Wenen 2009).
- Isaac, J., *Jésus et Israël* (Parijs 1959).
- Israël, E.-L., 'Rooms en Joods in Roermond, Jacob Hiegentlich (1907-1940)', in: J. Bethlehem, F. Hiegentlich en F.J. Hoogewoud (red.), *Gids voor onderzoek naar de geschiedenis van de Joden in Nederland* (Amsterdam 2000) 97-104.
- Jansen, C., m.m.v. D. Venema, *De Hoge Raad en de Tweede Wereldoorlog. Recht en rechtsbeoefening in de jaren 1930-1950* (Amsterdam 2011).
- Jansen, J.C.G.M., 'Continuïteit en discontinuïteit in de Joodse geschiedenis. Het Limburgse voorbeeld', in: *SSEL XX* (1975) 57-88.
- Idem, 'Overheid en Joden in het huidige Limburg in de 18e en vroege 19e eeuw', in: *SSEL XXIII* (1978) 1-62.
- Idem, 'Godsdienstig gedrag van Joden en zigeuners in de 17e eeuw', in: D.P. Blok, W. Prevenier, D.J. Roorda et al. (red.), *Algemene Geschiedenis der Nederlanden 8* (Haarlem 1979) 358-365.
- Idem, 'Strafrechtspraak en Joden in Limburg in de 18e en vroege 19e eeuw', in: *SSEL XXXI* (1986) 78-101.
- Idem, 'De eerste generatie Joden in Beek', in: *Joods Beek, een geschiedenis van drie eeuwen Joods leven in een Limburgse plattelandsgemeente*. Serie 'Wat Baek os bud' (Beek 1991) 29-46.
- Idem, 'Een synagoge in de Hamstraat', in: *SvR 7* (1999) 94-109.
- Jansen, Martin, 'Lombardiërs in het Overkwartier', in: *De Maasgouw*, 03.02.1881, 433-434.

- Janssen, H., *Christelijke theologie na Auschwitz*. Deel 1: *Theologische en kerkelijke wortels van het antisemitisme* ('s-Gravenhage 1981); Deel 2: *Nieuwtestamentische wortels van het antisemitisme* ('s-Gravenhage 1985).
- Idem, *De zwijgende paus? Protest van Pius XII en zijn medewerkers tegen de Jodenvervolging in Europa* (Kampen 2000).
- Janssen, R., P.J.C. Lebens, W. Sangers et al. (red.), *Born, een koninklijk domein met een boeiend verleden* (Born 1978).
- Jong, L. de, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*. Deel 4: Mei '40 – maart '41 ('s-Gravenhage 1972).
- Ibidem, Deel 5: Maart '41 – juli '42 ('s-Gravenhage 1974).
- Ibidem, Deel 8, *Gevangenen en gedeporteerden* ('s-Gravenhage 1978).
- Jong, P. de, 'Ziekenhuis in oorlogstijd. Chirurgie in het St.-Laurentiusziekenhuis, 1940-1945', in: *SvR* 19 (2011) 98-111.
- Jonkergouw, A.E.L., *Sittard in Crisis- en Oorlogstijd (de periode 1920-1946)* (Sittard 1979).
- Joosten, L.M.H., *Katholieken en fascisme in Nederland, 1920-1940*. Dissertatie (Hilversum, Antwerpen 1964).
- Judaken, J., 'Antisemitism and the Jewish Question', in: M. Hart en T. Michels (eds.), *The Cambridge History of Judaism* (Cambridge 2017) 529-558.
- Kasper-Holtkotte, C., *Im Westen Neues. Migration und ihre Folgen: deutsche Juden als Pioniere jüdischen Lebens in Belgien, 18./19. Jahrhundert* (Leiden, Boston 2003).
- Keizer, M. de, *Appeasement en aanpassing. Het Nederlandse bedrijfsleven en de Deutsch-Niederländische Gesellschaft 1936-1942* ('s-Gravenhage 1984).
- Idem, *De dochter van een gazan. Carry van Bruggen en de Nederlandse samenleving 1900-1930* (Amsterdam 2006).
- Kemp, M., 'Limburg in de oorlogsjaren', in: *Limburg 1940-1945. Van Rampkomeet tot vredespalm* (Maastricht 1946), 9-25.
- Kertzer, D.I., *The Popes against the Jews. The Vatican's Role in the Rise of Modern Anti-Semitism* (New York 2001).
- Kieft, E., *Oorlogsenthouiasme. Europa 1900-1918* (Amsterdam, Antwerpen 2015).
- Klijn, A., *Onze man uit Maastricht, Sjeng Tans 1912-1993* (Nijmegen 2001).
- Klijn, E., en R. te Slaa, *De NSB. Ontstaan en opkomst van de Nationaal-Socialistische Beweging, 1931-1935* (Amsterdam 2009).

- Klönne, A., 'Georganiseerde emigratie en georganiseerd verzet. De groep rond Kameradschaft', in: K. Dittrich en H. Würzener (red.), *Nederland en het Duitse Exil* (Amsterdam 1982).
- Knippenberg, H., *De religieuze kaart van Nederland. Omvang en geografische spreiding van de godsdienstige gezindten vanaf de Reformatie tot heden* (Assen 1992).
- Kober, A., *Grundbuch des Kölner Judenviertels 1135-1425* (Bonn 1920).
- Kok, J.A. de, *Nederland op de breuklijn Rome-Reformatie. Numerieke aspecten van protestantisering en katholieke herleving in de Noordelijke Nederlanden 1580-1880* (Assen 1964).
- Korsten, J. *Standhouden door veranderingen. De Limburgse Land- en Tuinbouwbond als behartiger van agrarische belangen 1896-1996* (Nijmegen 1996).
- Kusters, W. en Fr. Welters, *De witte helm* (Amsterdam 2018).
- Lamboo, R. en M. Lemmens, 'De Familie Goudsmit en het Vellenhuis te Roermond', in: *Limburgs Tijdschrift voor Genealogie*, 39 (september 2011) 83-95.
- Lang, H.-J., *Die Namen der Nummern. Wie es gelang, die 86 Opfer eines NS-Verbrechens zu identifizieren* (Hamburg 2004).
- Lang, W.M. de, 'Weerklank van de Mortara-affaire in Nederland, 1858-1859'. Doctoraalscriptie (Universiteit van Amsterdam 1984).
- Laqueur, W., *The Changing Face of Anti-Semitism. From Ancient Times to the Present Day* (Oxford, New York 2006).
- Laugs, J.-Ph., 'Een rebelse natie. Het carnaval in politiek vaarwater, 1839-1939', in: *SvR* 25 (2017) 164-199.
- Lemmens, J.M., *Joods leven in Maastricht*. Stichting Historische Reeks Maastricht 15 (Maastricht 1990).
- Idem, 'De Sittardse Joden en hun begraafplaatsen', in: P.L. Nève, P.H.M. Boselie, N.G.H. Eussen et al. (red.), *Sittard, uit bronnen geput II* (Sittard 1993) 517-540.
- Idem, 'Van Lehman Zaudy (Gompertz von Wesel) tot Zedache Wesly. De registers van naamsaanneming en naamsbehoud met betrekking tot de Joden in Limburg tijdens de Franse Tijd (1794-1814)', in: *Limburgs Tijdschrift voor genealogie*, 24/3 (1996) 79-90.
- Idem en J.C.G.M. Jansen, 'Tussen emancipatie en assimilatie (1840-1940)' en 'De Holocaust (1940-1944) en de laatste jaren (1944-1954)', in: *Joods Beek, een geschiedenis van drie eeuwen Joods leven in een Limburgse plattelandsgemeente*. Serie 'Wat Baek os bud' (Beek 1991) 47-92, resp. 94-101.

- Lehner, U.L., *The Catholic Enlightenment. The Forgotten History of a Global Movement* (New York 2016).
- Van Liempt, A., *Kopgeld. Nederlandse premiejagers op zoek naar joden 1943* (Amsterdam 2002).
- Van Liempt, A. en J.H. Kompagnie (red.), *Jodenjacht. De onthutsende rol van de Nederlandse politie in de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam 2011).
- Lieshout, J. van, *De aal van Oranje. Een biografie van pater Bleijs* (Venlo 1988).
- Linssen, G.C.P., *Verandering en verschuiving. Industriële ontwikkeling naar bedrijfstak in Midden- en Noord-Limburg, 1839-1914*. Dissertatie (Tilburg 1969).
- Idem, 'Mr. René Höppener, 1903-1982', in: SvR 10 (2001) 64-169.
- Idem, 'Album Promotorum Ruraemundensium (1438-1980), een aanzet tot de historie van de wetenschapsbeoefening in Roermond', in: SvR 21 (2013) 112-183; SvR 22 (2014) 136-181; SvR 23 (2015) 160-199.
- Linssen, J., 'Roermond rond 1400', in: PSHAL 101 (1965) 39-122.
- Lipschits, I., *Honderd jaar NIW. Het Nieuw Israëlietisch Weekblad, 1865-1965* (Amsterdam 1966).
- Lokers, J., "'Men bedervet erer ok nicht?' Juden in Hansestädten. Probleme und Perspektiven der Forschung', in: Kl. Krüger, A. Ranft en St. Selzer (red.), *Am Rande der Hanze* (Trier 2012) 105-133.
- Lowenstein, St.M., *Jüdisches Leben – Jüdischer Brauch. Internationale jüdische Volkstraditionen* (Düsseldorf, Zürich 2002) vertaald door A. Jakubeit. Oorspronkelijk: *The Jewish Cultural Tapestry. International Jewish Folk Traditions* (New York 2000).
- Luijters, G., *In Memoriam. De gedeporteerde en vermoorde Joodse, Roma en Sinti kinderen 1942-1945* (Amsterdam 2005) met *Addendum* (Amsterdam 2012).
- Luykx, P., *Andere katholieken. Opstellen over Nederlandse katholieken in de twintigste eeuw* (Nijmegen 2000).
- Luyn, P.B.N. van, *Stadt Sittard. Een grensoverschrijdend verleden* (Sittard 1993).
- Maasen, H., 'Zwart Roermond: fascisme en nationaalsocialisme in een provinciestad', in: SvR 20 (2012) 10-49.
- Manten, Johann Jakob: 'Juden in Schwalmthal', in: Gerhard Rehm (red.): *Geschichte der Juden im Kreis Viersen (Schriftenreihe des Kreises Viersen 38)* (Viersen 1991).

- Marendy, P.M., 'Anti-Semitism, Christianity, and the Catholic Church: Origins, Consequences and Responses', in: *Journal of Church and State*, 47/2 (2005) 289-307.
- Maslin, S.J., *An Analysis and Translation of Selected Documents of Napoleonic Jewry* (Cincinnati, Ohio 1957).
- Meihuizen, J., *Smalle marges. De Nederlandse advocatuur in de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam 2010).
- Mesters, G., 'De kerk en het verzet in Limburg', in: P. Hamans en G. Mesters (red.), *Getuigen voor Christus. Rooms-katholieke bloedgetuigen uit Nederland in de twintigste eeuw* (Den Bosch 2008).
- Michman, D., *Het liberale Jodendom in Nederland 1929-1943* (Amsterdam 1988).
- Michman, J., H. Beem en D. Michman, *Pinkas. Geschiedenis van de Joodse gemeenschap in Nederland* (Amsterdam, Antwerpen 1999).
- Moore, B., *Slachtoffers en overlevenden. De nazi-vervolgving van de Joden in Nederland* (Amsterdam 1998).
- Moses-Nussbaum, Aug., *Reise mit zwei Koffern. Lebenserinnerungen* (Göttingen 2017).
- Mosmans, H., 'De Joden te Roermond (1545)', in: *De Maasgouw*, jg. 57, nr. 6 (1937) 66-67.
- Munnicks, E., 'Een tragedie tijdens de evacuatie. De beschieting van een evacuatietrein bij Wesel am Rhein', in: *SvR* 28 (2020) 10-33.
- Munnix, P., 'Het oude kerkhof raakt in verval', in: *SvR* 6 (1998) 30-39.
- Nederveen, F., *Van bisschopsstad tot frontstad* (Roermond 1978).
- Nirenberg, D., *Anti-Judaism. The Western Tradition* (New York, Londen 2013).
- Nissen, P.J.A., 'Universiteitsstudenten uit de Roerstreek vóór 1800', in: *Roerstreek '84'* in: *Jaarboek H.V.R.* 16 (1984) 12-16.
- Idem, *De akkoorden van het gemoed. Het literaire leven in Roermond in de negentiende eeuw: een bloemlezing* (Roermond 1986).
- Idem, *Emile Anton Hubert Seipgens (1837-1896). Van brouwerszoon tot letterkundige* (Roermond 1987).
- Idem, 'Jacob Hiegentlich 1907-1940. Een biografische schets', in: *Jacob Hiegentlich, Het zotte vleesch / Mirjam-Provincie-Vlucht uit de vrouwenwereld / Gedichten* (Roermond, herdruk 2007) 13-46.
- Idem, 'De geschiedenis van de Kartuis van Onze Lieve Vrouwe van Bethlehem te Roermond', in: K. Pansters (red.), *Het geheim van de stilte. De besloten wereld van de Roermondse Kartuizers* (Zwolle 2009) 62-77.

- Idem, 'Religie en kerk in het Limburgse Maasdal', in: P. Tummers et al., (red.), *Limburg. Een geschiedenis 1500-1800* (Maastricht 2015) 116-144.
- Idem, m.m.v. H. van der Bruggen, *Roermond. Biografie van een stad en haar bewoners* (Hilversum 2014).
- Nijhoff, I.A., *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland deel VI*, (Arnhem 1859).
- Nijsten, G.J.M., *Het Hof van Gelre. Cultuur ten tijde van de hertogen uit het Gulikse en Egmondse huis (1371-1473)*. Dissertatie (Kampen 1992).
- Nonymus, A., *De Nederlandse illustrator Karel Thole* (Rotterdam 1948).
- Offermans, J.L. en W.H. Paquay, 'De Israëlitische Gemeente', in: A.H. Simonis, J.J.M. Timmers, W. Sangers et al. (red.), *Sittard, historie en gehalte* (Sittard 1971) 284-304.
- Overhof, S., *De krant in Zuid-Limburg*. Limburgse Reeks Maastricht 2 (Maastricht 1995).
- Paape, A.M., *Donkere jaren. Episoden uit de geschiedenis van Limburg 1933-1945*. Maaslandse Monografieën 10 (Assen 1969).
- Perre, S. van de, *Mijn naam is Selma* (Amsterdam 2020).
- Piersma, H., *Op eigen gezag. Politieverzet in oorlogstijd* (Amsterdam, Antwerpen 2019).
- Piper, E., *Nacht über Europa. Kulturgeschichte des ersten Weltkriegs* (Berlijn 2013).
- Plas, M. van der, *Daarom, Mijnheer, noem ik mij katholiek* (Amsterdam 2000).
- Poorthuis, M., en Th. Salemink, *Een donkere spiegel. Nederlandse katholieken over Joden. Tussen antisemitisme en erkenning. 1870-2005* (Nijmegen 2006).
- Presser, J., *Ondergang. De vervolging en verdelging van het Nederlandse Jodendom 1940-1945*. 2 delen ('s-Gravenhage 1965).
- Idem, *Napoleon* (Amsterdam, Brussel 1974).
- Quispel, Chr., *Anti-Joodse beeldvorming en Jodenhaat. De geschiedenis van het antisemitisme in West-Europa* (Hilversum 2015).
- Ramaekers, G. en Th. Pasing, *De woeste avonturen van de bokkerijders* (Heerlen 1973).
- Ramakers, J. 'Maar de Joden zijn toch slechte mensen ...', in: *Kleio. Tijdschrift van de vereniging van docenten in geschiedenis en staatsinrichting in Nederland*, jg. 27, nr. 10 (1986) 9-16.
- Idem, 'De houding van de Nederlandse katholieken tegenover de Joden, 1900-1940', in: D. van Arkel, B. ter Haar, L. Lucassen et al. (red.), *Van Oost*

- naar West. *Racisme als mondiaal verschijnsel* (Baarn, Den Haag, Brussel 1990) 87-100.
- Idem, 'Godsmoordenaars en Addergebroed', in: H. Righart (red.), *De zachte kant van de politiek. Opstellen over politieke cultuur* ('s-Gravenhage 1990) 88-106.
 - Idem, 'Parallel Processes? The Emancipation of Jews and Catholics in the Netherlands 1795/96-1848', in: H. Berg et al. (red.) *Proceedings of the Symposium on the History and Culture of the Jews in the Netherlands. Studia Rosenthaliana* (1996) 30/1, 33-40.
 - Idem, 'Conservatisme en antisemitisme. Nederlandse katholieken als "medestrijders" en "tegenstanders" van de Joden 1796-1940', in: *Trajecta. Tijdschrift voor de geschiedenis van het katholiek leven in de Nederlanden*, 15 (2006) 61-75.
 - Ranitz, A. de, *Louis Raemaekers 'Met pen en potlood als wapen'. Politiek tekenaar van wereldfaam in de Eerste Wereldoorlog* (Roermond 2014).
 - Ratzinger, J. (Benedictus XVI), 'Geen berouw over genade en roeping. Opmerkingen bij het traktaat "De Judaeis"', in: *Communio. Internationaal Katholiek Tijdschrift*, 2019.1, 49-70.
 - Rens, H. van, *Vervolgd in Limburg. Joden en Sinti in Nederlands-Limburg tijdens de Tweede Wereldoorlog*. Maaslandse Monografieën 76 (Hilversum 2013).
 - Idem en A. Wilms, *Tussenstation Cosel. Joodse mannen uit West-Europa naar dwangarbeiderskampen in Silezië, 1942-1945* (Hilversum 2020).
 - Reymer, P.J., *Het eigen recht van het staatsgezag* (Maastricht 1942).
 - Rinsma, G., 'Gedenk de kinderen', in: *SvR* 21 (2013) 10-13.
 - Roegiers, J., 'Kerk en Staat in de Oostenrijkse Nederlanden', in: D.P. Blok et al. (red.), *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* deel 9 (Haarlem 1980) 361-375.
 - Roes, A., *Een schaduw die verschuift. Leven en werk van de jonge Anton van Duinkerken* (Baarn 1984).
 - Rogier, L.J., *Katholieke Herleving. Geschiedenis van katholiek Nederland sinds 1853* ('s-Gravenhage 1956).
 - Idem, 'Op- en neergang van het integralisme', in: idem, *Herdenken en herzien. Verzamelde opstellen* (Bilthoven 1974) 29-130.
 - Rogier, L.J., en N. de Rooy, *In vrijheid herboren. Katholiek Nederland 1853-1953* ('s-Gravenhage 1953).
 - Romijn, P., *Burgemeesters in oorlogstijd. Besturen onder Duitse bezetting* (Amsterdam 2006).

- Idem, *De lange Tweede Wereldoorlog. Nederland 1940-1949* (Amsterdam 2020).
- Roon, G. van, 'Nederland en het Duits verzet', in: R. Aspeslagh en S. Raven, *Een lastige erfenis. De rol en de betekenis van het Duits verzet tegen Hitler* (Assen 1995) 21-35.
- Rosmarin, L., 'Voltaire et les Juifs', in: *Man and Nature / L'homme et la nature*, 11 (1992) 151-158.
- Rijshouwer, J.A.H., en H. van Wermeskerken, Vier jaar Indisch gijzelaar. Buchenwald – Haaren – St. Michielsgestel – Vught – Amersfoort ('s-Gravenhage 1946).
- Salemink, Th., 'Katholieke kerk en de moord op de Europese Joden. Een lang debat', in: Madelon de Keizer (red.), *Religie. Godsdienst en geweld in de twintigste eeuw* (Zutphen 2006) 226-257.
- Salfeld, S., *Das Martyrologium des Nürnberger Memorbuches. Quellen zur Geschichte der Juden in Deutschland*, III (Berlijn 1898).
- Sanders, E., *Levi's eerste kerstfeest. Jeugdverhalen over Jodenbekering 1792-2015* (Nijmegen 2015).
- Schama, S., *The Story of the Jews. Finding the Words 1000 BCE – 1492 CE* (Londen 2013).
- Idem, *Belonging. The Story of the Jews, 1492-1900* (Londen 2017).
- Schechter, R., *Obstinate Hebrews. Representations of Jews in France, 1715-1815* (Berkeley, Los Angeles, Londen 2003).
- Schelkens, K., P. van Geest en J. van Gennip, *Het katholicisme in Europa, een geschiedenis* (Amsterdam 2018).
- Schenkel, M.J., *De Twentse paradox. De lotgevallen van de Joodse bevolking van Hengelo en Enschede tijdens de Tweede Wereldoorlog* (Zutphen 2003).
- Schevichaven, H.D.J. van, *Penschetsen uit Nijmegen's verleden*, Tweede Bundel (herdruk Arnhem 1966).
- Schippers, H., *Zwart Front en Nationaal Front* (Amsterdam 1986).
- Schlesier, St., *Bürger zweiter Klasse? Juden auf dem Land in Preußen, Lothringen und Luxemburg* (Wenen 2014).
- Schöppe, L., *Konkordate seit 1800* (Frankfurt am Main, Berlijn 1964).
- Schulp, P., 'Reuring in Sittard anno 1793. Over een geschil betreffende de Joodse begraafplaats', in: *Historisch Jaarboek voor het Land van Zwentibold*, XL (Sittard 2019) 119-130.
- Schütz, R., *Kille mist. Het Nederlandse notariaat en de erfenis van de oorlog* (Amsterdam 2016).

- Seberechts, Fr., 'De Joden in België in het Interbellum', in: *Gewillig België. Overheid en Jodenvervolgning tijdens de Tweede Wereldoorlog* (Antwerpen, Amsterdam 2007) 53-61.
- Simonis, J. G.C., *Zielzorgers in het Bisdom Roermond 1840-2000* (Sittard 2001).
- Sluyterman, K., J. Dankers, J. van der Linden en J. Luiten van Zanden, *Het coöperatief alternatief. Honderd jaar Rabobank, 1898-1998* (Den Haag 1998).
- Smedts, M., *Een weerbarstig katholiek* (Utrecht 1966).
- Smelik, Kl., 'Maar wij noemen hen Joden'. *Antizionisme in de praktijk* (Soesterberg 2019).
- Snoek, J.M., *De Nederlandse kerken en de Joden 1940-1945. Het protest bij Seyss-Inquart. Hulp aan Joodse onderduikers. De motieven voor hulpverlening* (Kampen 1990).
- Sorkin, D., 'The New "Mosaik". Jews and European Culture, 1750-1940', in: J. Frishman en H. Berg (red.), *Dutch Jewry in a Cultural Maelstrom 1880-1940* (Amsterdam 2007) 11-29.
- Speet, B.M.J., 'Joden in het Hertogdom Gelre', in: J. Stinner en K.-H. Tekath (red.), *Gelre-Geldern-Gelderland. Geschiedenis en cultuur van het hertogdom Gelre* (Geldern 2001).
- Idem, 'De middeleeuwen', in: J.C.H. Blom, D.J. Wertheim, H. Berg en B.T. Wallet (red.), *Geschiedenis van de Joden in Nederland*, 19-54.
- Spek, Chr. van der, *Sous les Armes. Het Hollandse leger in de Franse Tijd 1806-1814*. Dissertatie (Amsterdam 2016).
- Steffen, P., en H. Evers, *Scheuren in het kleed. Het Joods-katholieke gezin Löb 1881-1945* (Nijmegen 2009).
- Stengers, J., *Les Juifs dans les Pays Bas au Moyen Age* (Brussel 1950).
- Stokman, S., *Het verzet van de Nederlandsche bisschoppen tegen het nationaal-socialisme en de Duitse tyrannie* (Utrecht 1945).
- Strobel, J., 'Von der Duldung zur josephinischen Toleranz', in: *Jüdisches Wien, Kulturgeschichten Wien* (Wenen 2017) 20-21.
- Strijkers, H., m.m.v. W. Brassé, 'Joden in Urmond en Berg aan de Maas en de nakomelingen van Soesman Wolf & Sophia Hertz', in: *Historisch Jaarboek voor het land van Zwentibold* (2019) 23-40.
- Stufkens, A., *Nieuwe Horizonten in de kunst van Maelwael-Van Lymborchs. De invloed van het Oosten en het Zuiden*, Stichting Maelwael Van Lymborgh Studies, (Nijmegen z.j.).
- Swetschinski, D. M., 'Vestiging, verdraagzaamheid en vereniging tot 1639', in J.C.H. Blom et al. (red.), *Geschiedenis van de Joden in Nederland*, 55-97.

- Sijes, B.A., Th.M. de Graaf, A. Kloosterman et al. (red.), *Vervolging van zigeuners in Nederland 1940-1945* ('s-Gravenhage 1979).
- Tames, I., 'De Nederlandsch-Duitsche Vereeniging en het verlangen naar ware cultuur', in: Fr. Boterman en M. Vogel (red.), *Nederland en Duitsland in het Interbellum* (Hilversum 2003).
- Tauch, M., 'Juden im römischen Köln', in: J. Bohnke-Kollwitz, W.P. Eckert, Fr. Golczewski en H. Greive (red.), *Köln und das rheinische Judentum. Festschrift Germania Judaica 1959-1984* (Keulen 1984) 15-16.
- Theresia Renata de Spiritu Sancto (T. Posselt), *Edith Stein, Jodin, geleerde, Carmelites* (Antwerpen 1953).
- Ubachs, P.J.H., en I.M.H. Evers, 'Cultuur in Nedermaas', in: 'Ongewilde Revolutie. Limburgs Maasland (1794-1814)', *PSHAL* 130 (1994) 117-186.
- Ultee, W., en R. Luijkx, 'De schaduw van een hand. Joods-Gojse huwelijken en Joodse zelfdodingen in Nederland 1936-1943', in: H. Flap en W. Arts (red.), *De organisatie van de bezetting* (Amsterdam 1997) 55-76.
- Valk, J.P. de, *Roomser dan de paus? Studies over de betrekkingen tussen de Heilige Stoel en het Nederlands katholicisme, 1815-1940*. Dissertatie (Nijmegen 1998).
- Veen, H. van der, *Westerbork 1939-1945. Het verhaal van Vluchtelingenkamp en Durchgangslager Westerbork* (Westerbork 2003).
- Veen, J.S. van, 'Bijdrage tot de geschiedenis der Joden in Gelderland', in: *Bijdragen en Mededelingen. Gelre, Vereeniging tot beoefening van Geldersche geschiedenis, oudheidkunde en recht*, deel X (Arnhem 1907).
- Vellenga, S.Y.A., *Katholiek Zuid Limburg en het fascisme. Een onderzoek naar het kiesgedrag van de Limburger in de jaren dertig*, Maaslandse Monografieën nr. 19 (Assen 1975).
- Venner, G.H.A., 'Juden im geldrischen Oberkwartier im Jahre 1346', in: *Geldrischer Heimatkalender* (1989) 61-63.
- Idem, 'Een oorkonde over de toelating van Joden in het hertogdom Gelre in 1345', in: *De Maasgouw*, 134/1 (2015) 28-29.
- Idem, 'De verering van relieken en heiligen', in: H. van der Bruggen et al. (red.), *De Munsterabdij van Roermond. Een ontdekkingstocht door achthonderd jaar geschiedenis van een vrouwenklooster*, 168-181.
- Venner, J.G.C., 'Salmon Wolff. Een Jood te Thorn in het midden van de zestiende eeuw', in: *De Maasgouw*, 110/3 (1991) 122-143.
- Ventresca, R. A., *Soldier of Christ. The Life of Pope Pius XII* (Cambridge Mass., Londen 2013).
- Vercruysse, J., 'De la condition des Juifs dans les Pays Bas autrichiens au 18e siècle. Le mémoire du conseiller De Cock, 1758', in: *Lias* II (1975) 329-340.

- Idem, 'Jacques-Nicolas de Cock, *Registre aux Avis* 31 januari 1757-30 december 1758', in: *De Verlichting in de Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik* (Brussel 1983) 41-42.
- Idem, 'Essai sur la condition des Juifs dans les Pays-Bas autrichiens', in: *Lias* 16/2 (1989) 343-360.
- Verhage, H., *Katholieken, Kerk en Wereld. Roermond en Helmond in de lange negentiende eeuw*. Dissertatie (Hilversum 2003).
- Verhofstadt, D., *Pius XII en de vernietiging van de Joden* (Antwerpen 2008).
- Vermeulen, H., *De Maasbode. De bewogen geschiedenis van 'De beste courant van Nederland'* (Zwolle 1994).
- Vocolka, K., 'Aufbruch in neue Zeiten. Das Reformeifer Maria Theresias', in: E. Iby, M. Mutschlechner, W. Telesko en K. Vocolka (red.), *Maria Theresia 1717-1780, Strategin, Mutter, Reformerin* (Wenen 2017) 44-57.
- Voltaire, *Traité sur la tolérance, à l'occasion de la mort de Jean Calas* (1763), in et Nederlands vertaald door Hannie Vermeer-Pardoen, *Verhandeling over de verdraagzaamheid naar aanleiding van de dood van Jean Calas* (Amsterdam 2015).
- Vorst, G. van der, *Een diepzwarte sluier. De grensplaats Venlo en de Jodenvervolging* (Venlo 2014).
- Idem, *Het kapitaal van Sal Walvis. Acht verhalen over Joodse vervolgd en in Noord-Limburg* (Amsterdam 2016).
- Vree, Fr. van, *De Nederlandse pers en Duitsland 1930-1939. Een studie over de vorming van de publieke opinie*. Dissertatie (Groningen 1989).
- Waarden, Fr., 'Corporatisme als probleemoplossing', in: H.J.G. Verhallen, R. Fernhout en P.E. Visser (red.), *Corporatisme in Nederland. Belangengroepen en democratie* (Alphen aan den Rijn, Brussel 1980) 17-69.
- Wallet, B., *Nieuwe Nederlanders. De integratie van de Joden in Nederland 1814-1851* (Amsterdam 2007).
- Idem, 'Belgian Independence, Orangism, and Jewish Identity. The Jewish Communities in Belgium during the Belgian Revolution (1830-39)', in: I. de Haan, J. Frishman en D. J. Wertheim (red.), *Borders and Boundaries in and around Dutch Jewish History* (Amsterdam 2011) 167-181.
- Idem, *Christendom en antisemitisme. Tweeduizend jaar confrontatie*. (Utrecht, Elburg 2017).
- Idem, 'Tussen marge en centrum. Joden in naoorlogs Nederland', in: J.C.H. Blom et al. (red.), *Geschiedenis van de Joden in Nederland*, 407-480.
- Idem, 'Majesteit en minderheid. Vier eeuwen Oranjes en de Joden', in: J.-M. Cohen en B. Wallet (red.), *Joden en het Huis van Oranje. Vier eeuwen geschiedenis, kunst en cultuur* (Zutphen 2018) 14-117.

- Weinzierl, E, 'Moderner Antisemitismus von der Aufklärung bis zum Nationalsozialismus', in: E.-V. Kotowski et al. (red.), *Handbuch zur Geschichte der Juden in Europa*, Band 2 (Darmstadt 2001) 379-397.
- Weissmann, R., 'Het leven hen ontnomen. Joods 's-Hertogenbosch tijdens de bezetting', in: R. Kok, Th. Hoogbergen, W. Schrover et al. (red.), *Wegens bijzondere omstandigheden...*. 's-Hertogenbosch in bezettingstijd 1940-1944 (Alphen aan de Maas 2008) 263-286.
- Welten, J., *In dienst van Napoleons Europese droom. De verstoring van de plattelandssamenleving in Weert*. Dissertatie (Leuven 2007).
- Idem, *Met klinkende munt betaald. Muntcirculatie in de beide Limburgen 1770-1839*. Negende Van Gelder-lezing (Utrecht 2010).
- Wenniger, Markus J., 'Zum Verhältnis der Kölner Juden', in: J. Bohnke-Kollwitz, W. P. Eckert, F. Golczewski en H. Greive (red.), *Köln und das rheinische Judentum*. 17-34.
- Wesseling, H.L., *Scheffer Renan Psichari. Een Franse cultuur- en familiegeschiedenis* (Amsterdam 2017).
- Willemse, P., *100 Jaar Scouting in Roermond 1918-2018* (Roermond 2018).
- *Witboek. De verdwijning van Anneke Beekman en Rebecca Meljado*. Uitgegeven door het Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap en het Portugees-Israëlitisch Kerkgenootschap (Amsterdam 1954).
- Wolf, H. de, *Leven rondom de synagoge. Een verhaal over Joden in Heerlen vóór 1985 met bijzondere aandacht voor de Holocaust* (Heerlen 2015).
- Wolters, L., '100 jaar Bibliotheek Roermond. Katholieke bevoogding groeit uit tot informatiedeler Bibliorura', in: SvR 25 (2017) 20-71.
- Idem, 'Sjeng Coenen. Roerige oorlogsjaren van een voorvechter van het verzet', in: L. Wolters, *Houd moed. Persoonlijke oorlogsverhalen uit Simpelveld en Bocholtz* (Simpelveld-Bocholtz 2019-2020) 142.
- Ypes, C., *Jacob Hiegentlich 1907-1940. Een Joods artist tussen twee oorlogen. Inleiding en bloemlezing uit zijn werk* (Amsterdam 1949).
- Zoetmulder, S.H.A.M., C. van Wessem en A. van Wayenburg (red.), *Nederland in den oorlog zoals het werkelijk was, Herinneringen en onthullingen, deel 1, Het verraad en de verraders* (Utrecht z.j.).
- Zondergeld, G.R., *Een kleine troep vervuld van haat. Arnold Meijer & het Nationaal Front* (Houten 1986).
- Zwaan, K. van der, "'Den Aje Kirkhaof", Roermonds eerste algemene begraafplaats "Nabij Kapel in 't Zand" van 1784 tot 1946', in: SvR 18 (2010) 178-191.

Ongepubliceerde teksten en geluidsopname (in het bezit auteur)

- Cammaert, A.P.M., ‘De Limburgse burgemeesters Paul Reijmer (Roermond), Albert den Rooijen (Echt) en Marcel van Grunsven (Heerlen)’, lezing gehouden op 4 april 2016 in Roermond voor de Kring Gelders Overkwartier van Roermond.
- Geuskens, G., ‘Een achttiende-eeuwse roversbende opgerold’, nog te publiceren manuscript.
- Idem, ‘Banditismebestrijding rondom de Peel in het midden van de achttiende eeuw. De mythe van Hulster Heinke doorgeprikt’, nog te publiceren manuscript.
- Lemmens, M., ‘Moserisch, de komst van Joodse middenstanders in Roermond 1850-1940’ (2008), GAR.
- Vries, Yvonne de, geluidsopname interview met Elsa Cardozo-Behretz in 1990.

Websites

- Besters, Michiel, ‘Anton van Duinkerken verzet tegen het nationaalsocialisme’, <https://antonvanduinkerken.nu>, geraadpleegd op 18-02-2021.
- Bevrijdingsportretten.nl/portret/chaim-blumenzweig/; geraadpleegd 24.07.2019.
- Biografieportaal.nl/signalerings/het-antifascisme-van-paus-pius-xi/; geraadpleegd 04.06.2019.
- Boerenbondsmuseum.nl/ontdek-het-boerenbondsmuseum/wie-was-pater-van-den-elsen; geraadpleegd 08.11.2020.
- Bok, L., ‘Linne – Zoektocht naar de (verdwenen) Joodse begraafplaats’, op: dodenakkers.nl/artikelen-overzicht/algemeen/verdwenen/linne.html; geraadpleegd 28.08.2019.
- Brabantserfgoed.nl/personen/h/heertjes-salomon; geraadpleegd 08.06.2019.
- Brentjens, Sj., ‘Wie herdenkt wat? Postmemory van de Jodenvervolging in Roermond’, op: <https://studenttheses.library.uu.nl/search.php?language=nl>; geraadpleegd 27.10.2019.
- bundesarchiv.de/gedenkbuch/en848763, geraadpleegd op 20.02.2029.
- Cartigny, W., ‘Joodse geschiedenis in Roermond in steen (2011)’, op: joodsamsterdam.nl/Joodsegeschiedenisroermond.pdf; geraadpleegd 28.01.2019.
- holocaustremembrance.com/resources/working-definitions-charters/working-definition-antisemitism; geraadpleegd 01.11.2020.
- iisg.nl/hpw/calculate-nl.php.

- Joodsmonument.nl;
- 11.nl/dossier-mikwe-venlo-32398; geraadpleegd 28.08.2018.
- Lemmens, J.M., 'Joodse kindermoord in Thorn', lezing gehouden op 29.01.2010 in Thorn in het kader van de studiedag ter gelegenheid van de presentatie van de inventaris van het archief van het hofgerecht te Thorn, onder de titel 'Te recht in Thorn', <https://www.erfgoedhuisWeert.nl/Schieten-en-Schutten/Jac-Lemmens-en-zijn-publicaties>; geraadpleegd 24.04.2019.
- Idem, Geleitbrief Isack Juden zu Urmundt, website: ibidem.
- Lenaers, W., '*Oorlogskroniek van Stramproy en omgeving*, Eerste deel, juli 1945', op: heemkundestramproy.nl/oorlogskroniek-woii/; geraadpleegd 29.08.2020.
- Loden Vogel (L. Tas), *Dagboek uit een kamp* dbnl.org/tekst/ geraadpleegd op 04.01.2021.
- Minderhout, W., 'Denken aan Dik van Arkel', op: http://deleunstoel.nl/home.php?artikel_id=2832; geraadpleegd 02.11.2020.
- Oudejans, Nico 'De jood in de Middelnederlandse literatuur', in: *Literatuur*. Jg. 1 (1984) 246 e.v. <https://www.dbnl.org>, geraadpleegd op 20.12.2020.
- pointer.kro-ncrv.nl/artikelen/hier-staan-van-joden-onteigende-panden-bij-jou-in-de-buurt, geraadpleegd op 15.12.2020.
- Prodemos, 'Hoe kwam het algemeen kiesrecht tot stand?', op: https://reserveren.prodemos.nl/uploads/media_items/brochure-algemeen-kiesrecht.original.pdf; geraadpleegd 08.11.2020.
- www.rkddocumenten.nl.
- Salemink, Th., 'Antijudaïsme, antisemitisme en antizionisme', op: lucepedia.nl/dossieritem/antisemitisme/antijudaïsme-antisemitisme-en-antizionisme; geraadpleegd 13.09.2020.
- Schoor, R. van de, '*De Volksvriend*: Weekblad van Roermond. Een studie van een blad dat een belangrijke rol vervulde in de culturele nieuwsvoorziening voor de liberale elite van een provinciestad in de negentiende eeuw', op: researchgate.net/publication/283275870_De_Volksvriend_weekblad_van_Roermond/; geraadpleegd 29.01.2019.
- Schürmann, W., 'Toneelstuk De Violiers', www.dbnl.org/tekst/, geraadpleegd 02.12.2020.
- www.shalom-magazine.com/Article.php?id=490309; geraadpleegd 02.07.2019.
- Smelik, Kl.A.D., 'De Joden in de beide Limburgen', lezing gepubliceerd op de website van de Synagoge Meerssen en het Leerhuis Limburg: leerhuislimburg.nl/index.php/programmas/programma-leerhuis-

- limburg/publicaties/89-de-Joden-in-de-beide-limburgen-een-lezing-door-klaas-a-d-smelik; geraadpleegd 02.06.2019.
- stolpersteine-
dordrecht.nl/het_vorbije_Joodse_dordrecht_milly_horowitz.html;
geraadpleegd 10.03.2020.
 - stolpersteine-heilbronn.de/list/bismarckstr-15.html; geraadpleegd 04.10.2019.
 - ‘The Black Death’, op: JewishEncyclopedia.com, trefwoord ‘Cologne’;
geraadpleegd 22.08.2018.
 - Tugendhaft, M.:www.shalom-magazine.com/Article.php?id=490309,
geraadpleegd 19.12.2020.
 - Wallet, B., ‘Waarom het antisemitisme uiteindelijk niet aansloeg’, op:
research.vu; geraadpleegd 19.11.2020.
 - Warringa, A.H.C., ‘De substitutietheologie’, op:
lucepedia.nl/dossieritem/substitutietheologie/kerk-en-Jodendom-ii-de-
substitutietheologie; geraadpleegd 19.12.2019.
 - *We Remember: A Reflection on the Shoah*, www.jewishvirtuallibrary.org,
geraadpleegd op 27.02.2021.
 - wiki.drafd.org/index.php/Fritz_Demuth; geraadpleegd 21.10.2020.

Register personen

Aalberse, P.J.M.	24, 164, 167-169, 182-183, 193, 293, 356
Aalst, J.P.M. van	262
Abraham, Joseph	72
Adler, Friedrich	292
Adler-den Hartog, Elisabeth	292
Adolf van Gelre	50
Adriaans, Chr.	284
Agsteribbe, David	335
Ahasverus	194
Alberdingk Thijm, J.A.	166
Albert Casimir von Saksen-Teschen	77
Alede	38
Aleyt de Joedynne	40
Alfen, Claes van	40
Alfrink. B.J.	327
Altermatt, Urs	23
Alva	53, 59, 78
Amsel, Alexander	105, 123
Amsel-de Kadt, (H)anna	118
Ancona, John	273, 291
Andriesse-Sanders, Josina	264, 292
Annunzio, Gabriele d'	209
Ansembourg, Maximiliaan de Marchant et d'	212, 278, 309-310, 313
Appeven, Gerard van	274
Arend, Salomon van	122
Arkel, Dik van	18n
Arnold van Gelre	50
Ass, Familie van	268n
Augurkiesman, D.W.	122
Aussems, J.M.G.	29
Baer, Leo,	250, 252, 285, 289
Baer, Rolf Helmut	250, 252, 289
Baer, Ruben Sally Hendrik	255, 289, 292
Baer-Salomon, Flora	250-251, 255, 283, 329
Balfour, Arthur James	178
Bank, Jan	293-294
Barend, Samuel	269-270, 292
Barend-Italiaander, Sara	269
Baroec,	38
Basnizki, Gustav	231
Baum, Kurt	292

Baum-Lifjes, Senta	248-249, 289
Beccaria, Cesare	82
Beck, Christian August Edler	61
Beckers, Theo	219-220, 276, 304
Beekman, Anneke	327
Beem, Hartog	27-29
Beeren, Isaak	139
Beerenbroek, Louis	134
Behretz, David	169, 184
Behretz, Max	184, 221-222, 226, 236-237, 285, 290
Behretz-Schöngross, Rosel	236-237, 265, 329
Beilis, Mendel	175-176, 199
Bemelmans, J.H.H.	162
Benda-Beckmann, B. von	299
Bender, Wilhelmus,	90-91
Benedictus XIV	84
Benedictus XV	207-208
Benedictus XVI, zie Ratzinger	
Benedictus, Isac	73
Benedictus, Lazarus	73
Benigni, Umberto	198-199, 208
Benjamin, Salomon	97
Berendsen, Johan	316
Berends, Antonie	320
Berents, Anton	94-95
Berets, Bernard	89
Berets-Willstaedt, Helene	291
Beretz, Andreas	291
Beretz, Josef	231
Berg, H.	27
Berger, Bernard M.	219, 310, 314, 322
Beringen, Sebastiaan, van	105
Berlinger	334
Bernardus van Clairvaux	49
Bernstein, Max	147-148, 164
Berry, Jan van	48n
Bierman, Maurits	250, 289
Bismarck	215
Blank, Ph.	318
Blankenstein, Marcus van	221
Blaschke, Olaf	22, 197-198, 235
Bleijs, Louis	280
Blijdestein, N.B. van	196
Blijdestein-Kransberg, Sophia	196
Bloch, Robert J.	245
Block, Jacob	73, 84

Bloemendaal, Manuel	252, 289
Bloemendaal, Walter	250, 289
Bloemendaal-Nathan, Rosina	252, 289
Bloemendal, Izak	107, 113
Bloemendal, Sophia	130
Bloemgarten, Salvador	37
Blom, J.H.C.	27, 306
Bloy, Léon	23, 204-207, 234, 336, 355
Blumenkranz, Bernhard	47
Blumenzweig (Blum),	
Chaim (John Henry)	269, 331
Boas, J.H.	193
Bock, Agathe	250, 289
Boddé, John	211
Bongaerts, Max	121
Bonnen der Joed	39
Bosnak, Dick	292
Bots, Th. J.	229, 275
Bouteville de Metz, Louis-Ghislain	55-56
Boven, Paul van	206-207
Boycholt, Lubbertus	43
Braak, Menno ter	191
Brandt, Henri	347
Brassé, W.M.H.	29
Braun, Robert	24, 225, 319
Bree, G.W.G. van	281n
Brentjens, Sjoerd	30n
Bresser, Manus	337
Bromberg, Jeremias	247n
Bromberg, Piet	247n
Bromberg, Renée	239-241, 247, 250, 253, 254, 257, 283
Bromberg, Richard sr.	239-240, 247-248, 250, 253, 257, 258, 262-264, 283, 327-328, 341-342
Bromberg, Richard, jr.	239-240, 247, 250, 253, 254, 283, 328
Bromberg-Löb, Johanna	247n
Bromberg-Rosenthal, Lucie	239, 247-248, 250, 253, 257, 272, 283, 328
Bruell, Moyses van den	40, 50-51, 53
Bruggen, Carry van	177
Bruijn, Carel de	307, 315
Bruijn, J. de	294
Bruna, M.	335-336
Bruning, Gerard	204n
Brüning, Heinrich	192
Brunner, Sebastian	138-139n
Brunswick, Marx	102
Buschhof, slager	148-149

Busnach, Gerrit	270, 292
Busnach-Treitel, Margaretha	270, 292
Cahen, Max	173
Cahen, Michael Elias	102
Calman, Isaac	102
Calmeyer, Hans-Georg	254-255
Cammaert, A.P.M.	28, 30, 193, 203, 265, 272, 294, 296, 299, 306, 358
Cardozo, M.	184, 265
Cardozo-Behretz, Elsa	265, 329, 332
Catz, Samuel Mozes	150
Citroen, Karel	268
Citroen, Lise	268
Clairvaux, Bernardus van	49, 356
Cleerdin, Vincent	204
Cloberch, Abraham	50
Cloberch, Mosscher	40, 50
Cluse, Christoph	28, 34, 50, 352
Cock, Jacques Nicolas de	71
Coenders, Martin	310
Cohen de Lara, zusjes	268
Cohen, Carel	111, 114
Cohen, Charles	121
Cohen, Isaak	121
Cohen, Jacob	121
Cohen, Michael	83
Cohen, Philip	192, 238
Cohen, Simon J.	113, 118, 121, 130, 140, 164
Cohn, Salomon	114-115
Cohnen, kinderen	315
Collem, Simon van	201
Colthof, Aäron	123, 171, 173, 291
Colthof, Benjamin Izaak	291
Colthof, Israël	291
Combrich, Sara	105
Constantijn	33
Cort van der Linden, P.W.J.H.	318
Couperus, Otto	315
Cremers, W.A.M.	240
Croes, Marnix	27-28, 301, 321-323
Crugten, Paul van	242
Cusanus, Nicolaas van	46
Daenen	90
Daens	154
Dahlen, Hans von	222
Dahmen, A.J.	274
Dahmen-Ottenheim, familie	268n

Dam, Eliazer van	270, 292
Daniëls, chazan	174
Daris, Jean Herman	95
Dasberg, I.	344-346
Degen, Matthias	148
Delfgaauw, Bernard	220
Demuth, Fritz	223
Desportes, Henri	116, 159, 182
Diepen, Arnold F.	24, 296
Diephuis, Henri	217-218, 277
Dinter, Wiel S.	29
Dister, Henri	220
Donner, Jan	226
Dosker, Cees	213, 242
Drehmanns, Jos	212
Drenth, Jan	273, 281
Dreyfus, Alfred	155-158, 168, 182
Drielsma, Appie	349
Drumont, Éduard	159-160, 204
Duda, Emiel	231
Duinkerken, Anton van (Willem Asselbergs)	23, 205-207
Dunk, H.W. von der	20, 167n
Dussen, J.A.H.J. van der	320-322, 324
Ebeling, Hans	222
Egger, Cesar	128, 290
Egger, Daniel	129, 169
Egger, Joseph	290
Egger, Rosa Hermina	290
Egger, Rosalia, echtgenote Sallie Hiegentlich	128
Egger, Rosalie, echtgenote Alex Sternfeld	129, 169
Eichmann, Adolf	251, 285, 330
Eindhoven, L.	292
Eisner, Kurt	181
Elders, Arnols	95
Elias, Abraham	54, 66
Elias, Moïsys	54
Elias, Salomon	54
Elsen, Gerlacus van den	161-162
Emrich-Krämer, Elisabeth	254-255
Engelbert 1	34
Epstein, K.	167n
Falkenstein, Emil Hans	260-261
Falkenstein, Hermann	231, 260-261, 289

Falkenstein-van der Sluis, Mietje	231, 242, 260-261, 289
Fechner	255
Fentener van Vlissingen, F.H.	218-219
Fichte, Johan Gottlieb	82n
Filips de Stoute	48n
Filips II	31, 51, 59, 352
Filips van Anjou en Gelre	59
Flap, H.D.	27
Fleischeuer, Gerard	266
Foijer, Carolina, echtgenote Egger	291
Francken, Hendrica	248-249, 252, 289
Fränkel, J.	130
Franz Stephan van Lotharingen	60
Frederiks, K.J.	276
Frey, Winfried	19
Friedländer, Saul	20n
Frishman, Judith	125
Gabel, Adolf	229, 329, 341-342
Gadert/Godert de Jude	39
Gans, Mozes Heiman	27
Gans, Selichman	40
Garibaldi	139
Gay, Peter	82
Gelder, D.I. van	29
Gelder, J. van	334, 348
Gelder, Louis van	268
Georg Adam von Starhemberg	78
Geradts, L.	114n, 134
Geradts, P.P.J.M. (Paul)	200, 202, 210, 217-218
Geraedts, familie	269
Gerard IV, graaf Gelre	31
Gerson, Frederick	95-96
Gertrudgen	54
Geuljans, Robert	346
Geurts, K.J.	27
Geuskens, P.	67n
Gigch, Josephina C.	246
Ginsburger, Ernest	80-81
Gitmans	72
Godert Jude	39
Goedhart, Alexander	169, 250-251, 262, 331-332
Goedhart, Bernard	290
Goedhart, Evaline	290
Goedhart, François Henri	105
Goedhart, Jacob	122, 127-128, 169, 171, 186
Goedhart, Jacques	250-251, 289

Goedhart, Joanna Ivonne	250-251, 266, 289
Goedhart, Max	250-251, 289
Goedhart, René	250
Goedhart, Sijlvain	243, 250, 264, 289
Goedhart-Cohen, Seline Frederika	291
Goedhart-Gottschalk, Caroline	223, 242-243, 250-251
Goedhart-Hanau, Rosa	250-251, 266, 289
Goldberg, Izak	105
Goldschmidt, Annemarie Luise	272, 291
Goldschmidt, Elfriede Karoline Ida	272, 291
Goldsmid, Leonard	173
Goldsmid-Goedhart, Sara	290
Goldstein, Abraham	106-107
Goldstein P.J.	179
Golstein, Isaac	106
Gommans, familie	256n
Goseling, Carel	226, 229
Goudsmit, Abraham	123
Goudsmit, Edith	256, 268
Goudsmit, Elise	268
Goudsmit, familie	106n, 143-144, 169
Goudsmit, Fanny Felice	232
Goudsmit, Gerda	256, 268, 327n, 335
Goudsmit, Hartog	113
Goudsmit, Henri Willem	169, 228, 231, 246, 250, 262, 263, 289
Goudsmit, Herbert	232
Goudsmit, Isidore jr.	256, 268, 345, 347-348
Goudsmit, Isidore sr.	185
Goudsmit, Jules	240, 250, 268, 327
Goudsmit, Levie	143-144, 169
Goudsmit, Louis Sallie	250, 285, 289
Goudsmit, Oscar	169, 224, 229, 240, 256, 262, 264, 268, 331-332, 347
Goudsmit, René Leo	250, 285, 289
Goudsmit, Sallie Julius	169, 226, 228-231, 240, 250, 256, 259, 262, 263, 265, 268, 299, 327, 330-334, 336-338, 342, 347
Goudsmit, Samuel	106
Goudsmit-Cardozo, Emmy	327n
Goudsmit-Hahn, Elsa	232, 250, 289
Goudsmit-Herz, Grete	256, 268, 342
Goudsmit-Lehmann, Recha	223, 228, 231, 250, 258-259, 268, 347
Goudsmit-Prins, familie	332
Gougenot de Mousseaux, Roger	153n
Goutberg, Mozes	105
Graafland, jhr. J.A.I	209n
Graus, Huub	29
Grégoire, Henri	80, 82

Gregorius XVI	134, 165
Grinten, M.J.A.M	280
Groneman, J.L.Th.	321
Groot, de, familie	268
Gross, Wilhelm	232, 245, 252, 273-274, 281, 285, 289, 299
Gross-Sachs, Anna Gertrud	232, 245, 252, 273-274, 281, 285, 289, 299
Grunsven, M.F.G.M. (Marcel) van	281, 304-307, 358
Gruyters, Gerard	94
Haan, David de	223
Haan, I. de	346
Haan, Isaac de	223
Haaren, Willem van	70
Haas, Rosa, echtgenote Hertog	111
Haastert, Henri van	204
Haber-Lion, Josephina	252, 289
Habsburgers	59
Hacker, Severijn	147
Haffmans, Leopold	153
Hahn, Auguste	231, 252, 289
Hahn, Elka	231, 252, 289
Hahn, Ida	231, 252, 289
Hahn, Moses	231
Halen, van	93
Hamburger, Abraham	290
Hamburger, Gerrit	186, 192, 291
Hamburger, Magdalena	290
Hamoent, Jean Joseph van	94
Hansen, Toon	338
Hasselt, van	271
Havard, Henry	137
Heertjes, Hadassa	330
Heertjes, Salomon	172, 174, 180, 224, 238, 330
Hegman, Johan	148
Heidemann, vader en zoon	144
Heijmann, Meijer	93-94
Heijnen, Robert	211-212
Heiligers, W.B.	273, 275
Heine, Heinrich	223
Heirsch, J.	120n
Hekker, R.C.	28
Held, Cornelis Ernst	252n
Helfferich, E.	218
Hellmann, Martha	291
Hemels, Adam	72
Hendrichs, F.L.E.M. (Frans), pseudoniem A. Van Ros	116, 159, 166, 182

Hendrix, Jan	317
Henriques de Souza-de Vries, Bertha Mathilde	290
Herford, Hendrik van	43
Hermans, familie	328
Hertog, Mozes	110
Hertog, Salvador	173n
Hertz Dahl, J.	78
Hertzberger, Andreas	128
Hertzberger-Weinberg, Sophia	128
Hertzberger, Rosetta , echtgenote Cesar Egger	128
Hertzdahl, Bernard	89-93, 97
Hertzdahl, Moijses	89-93, 97
Herz, Joseph	229-230, 255, 266, 283, 289
Herz-Löb, Bertha Louise	229-230, 255, 266, 283, 289
Herzl, Theodor	158, 182, 224
Hes, Mozes de	123, 291
Hespers, Dietrich (Dirk)	236
Hespers, Käthe	236
Hespers, Theo	221-222, 226-227, 236
Hetterscheidt, W.A.	273n, 280
Heus, J. de	274
Hiegentlich, Bram	268
Hiegentlich, Cesar (Cees)	184, 224, 230, 237, 262, 268, 286, 290, 331
Hiegentlich, Jacob	30, 120, 129, 150, 170, 173, 183-184, 187-191, 195, 209, 224, 227, 234, 237-238, 286, 290, 355
Hiegentlich, Joseph	184, 230, 237, 290
Hiegentlich, Rosalie (Lieke), echtgenote Hirsch	230, 268, 327n
Hiegentlich, Rosette	237
Hiegentlich, Sallie	128, 169, 184, 237, 264, 287, 291
Hiegentlich, Sally	268
Hiegentlich, Salomon Jacob (Jacques)	237, 248, 249, 289
Hiegentlich-Grunwald, Gedula (Duty)	262, 268, 3312
Hilbrink, Coen	318, 321
Hirsch, S.J.S.	172
Hirsch Lehren, Zwi	125
Hirschberg-Kriegsman, Etty	342
Hirschfeld, H.M.	219
Hitler, Adolf	198, 209, 210, 215
Hoensbroeck, Philippus	
Daminanus van en tot	82-83, 85
Hoff, J.A. van 't,	313-314, 324

Hoks, P.W.	264
Holbach, Paul Henri Thiry d'	70
Holla, Gerrit	255, 283-284
Hoogenstraaten, Eep	337-338
Hopmans, Petrus,	24, 296
Höppener, René	328, 333
Horn, Godtschalck	118
Horn, Gottfried	113
Horneman-Leviticus, Jeannetta	290
Horwitz, Juda Saul	102
Housmans, familie	256n
Hövell tot Westerflier, Eduard O.J.M. Van	224
Hövell tot Westerflier, C. van	200
Huberts, Willem	199
Hugen, Joh.	39
Huibers, Johannes Petrus	296
Isaac, Jules	18
Isaac, Ruth	329
Isack, Juden zu Urmundt	64
Israëls, Eliëzer (Eli) Samuel	284, 287, 292
Israëls, Leonard Frank	186, 223-225, 263, 268, 333
Israëls-Frank, Johanna	291
Israëls-Vomberg, Julia	268
Jacob(us) ben Alexander (Yacobus de Ruremunde),	33, 38
Jacob ben Samuel von Mainz	33
Jacob, Joseph	73, 84
Jacob-Goedhart, Betjen	291
Jambroers, H.	328
Jansen, J.C.G.M.	28-29, 34, 42n, 55, 57, 63-66
Janssen, Hans	294
Janssen, J.E.	274
Janssen-Gommans, Familie	268n
Jetten, Ella	230
Jetten, ouders	230
Jetten, Truus	230
Jezus Christus	49, 174, 193
Johan Willem van Gulik-Berg	64
Johannes	38
Johel	39
Jonas, Samuel	95
Jong, Johannes de	217-218, 293, 295-296, 323, 330, 358
Jong, L. de	28
Jongh, B.W. de	344
Jongh-Polak, Marianne de	243

Jonkergouw, G	113
Jozef I	60n
Joseph, Abraham	73
Joseph, Daniel	83
Joseph, David (David Steenhuis)	83, 97
Joseph, Jacob	66
Jouin, Ernest	208
Jozef II	13, 60-61, 75-77, 83-84, 108-109, 352
Judaken, Jonathan	19, 164
Jude Carrande (Johannes Commodo)	66
Jutde, weduwe Symond van Roermond	38
Kalf, Nic.	261-262
Kant, Immanuel	82n
Kar, Frederika (Vrouwtje) van de	246
Kar, Isaac van der	271, 292
Karel Alexander van Lotharingen en Bar	69, 78
Karel de Grote	34-35
Karel II	59
Karel V	31, 47, 51-53, 59, 352
Karel VI	59
Karel van Gelre	40, 50
Kar-Komkommer, Flora van der	271, 292
Kar-Polk, Catharina van der	271, 292
Kasper-Holskotte, Cilli	28
Katzenstein, Alfred	221-228
Keers, A., dominee	223
Keijzer, Selma, echtgenote Daniel Egger	129, 169, 291
Keller, Rolf Gordon	291
Kerbosch, J.H.G.	162
Kerens, Johannes	62
Kertzer, David,	22, 164, 208, 341, 354
Ketelslager, Henrij	96
Kettmann, George	211n
Keuren, Peter	242
Klein, heer en mevrouw	332
Knegje, Eva	246
Knuvelde, Gerard	199
Koch-Schulte, Familie	268n
Kok, J.A.	100
Konijnenburg, L. van	264
Kooijmans, P.	316
Koot, Hendrik	241

Korn, Leo	291
Korn, Michael Awrum	290
Korn-Leeraar, Emma	291
Koster, Jozef	290
Koster, Maurits	123, 130
Kramer, H.L.M.	277
Krämer, Maier	243, 266, 289
Krämer, Erwin Jakob	248-249, 255, 260, 289
Krämer-Haber, Pauline	255, 289
Kremer	262
Kruyt, C.J.	210n, 212
Kuiper, Arie	338
Kuipers, P.J.	273-274
Kuitenbrouwer, Henk	200
Kun, Bela	181
Kuyle, Albert, (Louis Kuitenbrouwer)	200
Kuyper, Abraham	167n
Laan, Kornelis ter	189
Lachman, Hans	297
Lam, Henriëtte	122
Landman, Wil	267
Landsberg, Louis	115, 172
Langemeijer, G.E.	305-306
Laqueur, W	208
Leesen, Mozes van	180
Leeuw, Louis de	129
Leeuwen, N.J. van	248
Leeuwen, van, Joseph	290
Leeuw-Taff, de, familie	268
Lehmann, Bertha	248, 258, 289
Lehmann, Joseph	258, 265, 289
Lehmann, Ludwig	258, 265, 289
Lehmann, Moritz	258, 265, 289
Lehmann, S.	229
Lehmann, Sussmann	229, 252-253, 258, 289
Lehmann-Marx, Amalie	229, 292
Lehmann-Reinheimer, Frieda	258, 265, 289
Lehmann-Wolf, Emma	258, 265, 289
Lehmans, Bruintje, echtgenote Goudsmit	106
Lehmans, Jacob	104
Lehner, Ulrich	76
Lemmens, J.H.G.	216, 235, 276, 279, 286, 293, 296-297, 307, 310, 323-324, 341, 357-358
Lemmens, J.M.	29, 65, 104

Lenoir, Servais	96
Lensing, J.	281, 309, 317, 324
Lenssen	328
Leo XIII	167, 198, 204
Lesheim, vader en zoon	144
Levano, Elfride Rosetta	287, 291
Levano, Marcel	291
Levano, Rosetta	287, 291
Levano-Zondervan, Franciska	286-287, 290
Levie, Barend Henry	291
Levie, Gerson	260, 291
Levie, Israel de	291
Levie, Leentje	291
Levie, Rosetta de	290
Levie-Haring, Rachel	291
Levie-Zondervan, Johanna de	290
Levin, Samuel	291
Leviticus, Armand Noé	184, 223-224, 260, 262, 287, 290
Leviticus, Emile	169, 171
Leviticus, Felix	118
Leviticus, Herman	291
Leviticus, Mauritz	290
Leviticus-Compris, Rachel	287, 291
Leviticus-Vijth, Bertha	291
Levy, B.	224
Levy, Johanna Helena Henrietta	290
Lewin, Karl Heinz	230, 260, 331
Lewin-Winter, Johanna	230
Lewitsky, Martha	342
Liefman	68
Linthorst Homan, J.	202
Lion, George	290
Lion, Levi	123
Lipman	40
Lippman, Henri Levi	77-78
Lipsijt	97
Löb, Dien	247
Löb, Door	247
Löb, Ernst	247
Löb, George	247
Löb, Robert	247
Lodewijk, Duits keizer	35
Lodewijk de Vrome	35
Lodewijk Napoleon	99
Lodewijk XIV	59
Loeb, Henri	103

Lokers, Jan	47
Löwenberg	145
Löwenstein, Albert	231
Loyen, Lambertus Johannes	343
Lueger, Karl	183, 198
Luther, Maarten	52
Lutkie, Wouter	189
Luykx, Paul	202, 214, 299
Luytgens, W.J.	63
Lymborch, Gebroeders van	48n
Maas, Herman	188-189, 217
Machado, Antonio Alvares	102
Maelwael, Johan	48n
Maes, J.J. schout	73-74
Maijer-Levy, Flora	252, 289
Maisonpierre, echtpaar	316
Maisonpierre, Simon	123
Man, Marietje de	268
Manheim-Vos, Rosalia	290
Mannus, Roermond	39
Manus, Joede tot Ruremunde	39
Margaretha van Parma	40
Maria Albertina van Berlo-Quabec	66
Maria Christina van Oostenrijk	76
Maria Theresia	60, 73
Maria van Hongarije	51-52
Maria, Heilige maagd	174
Maritain, Jacques	204-205
Marostica, Lorenzino da	153, 167
Marson, Pierre	90-91
Marx, Ella	248-249, 289
Marx, Erich	231, 250, 260, 328, 332
Marx, Louis (Ludwig)	252
Marx, Theo	174
Marx-Basnizki, Carola	231, 250, 253, 328
Marx-Rothschild, Hanchen	292
Mattheus	19
Mauricius, Joan Jakob	54
Meer de Walcheren, Pieter van der	204
Meijer, Arnold	201-202, 220, 221, 234, 264, 277
Meijer, Selma (Sara Cato)	222
Meijers, E.M.	342
Meir, Golda	127n
Melis, familie	256n, 268n
Meljado, Rebecca	327
Melkman, J.	337

Mendelssohn, Moses	124
Menken	38
Menten, Ernest	143
Mertens, Anthony	206-207
Mesritz, Eli	270, 292
Mesritz-Polak, Mette	270
Messias, Jacob	122
Meyer, Jaap	191n
Meyer, Salomon	97
Michel, Ernest	200
Michel, Isaac	78-79
Michman, Dan	27
Michman, Jozeph	27
Mierlo, Johan (Hans) van	249n, 275
Mimetz, Fritz	291
Mimetz-Elkan, Jenny	291
Mirabeau, Honoré Gabriel de Riqueti	80
Moeyss, Johan	40
Mommersteeg, G.	100n
Montefia, de, familie	45
Montefia, Johannes de	45
Moonen, (oom) Leo	297-298, 341
Moore, B.	28, 237
Moorst, van, zussen	327n
Mortara, Edgardo	139, 152-153, 327
Moscovitz, echtpaar	269
Mosscher	40, 50
Moser, Alex	174
Moser, Israël	189-190
Moser, Siegfried	188
Mozes	194
Muckermann, Friedrich Johannes	227
Müller, Franz	262
Munten, G.H.J.	275
Mussert, A.A.	200, 206, 211, 213, 320
Mussolini, Benito	197
Nadler-Akker, Rachel	269
Napoleon Bonaparte	88, 97-99, 131, 224
Napoleon III	152
Nathan de Ruremunde	38
Nathan-Cohn, Auguste	250-251, 253, 329
Nathan, Herbert	250, 285, 289
Nathan, Kurt	250-251, 329
Nathan, Paul	250, 289
Nathan	140n

Nathans	130
Nathan-Ullmann, Rosa	292
Naus, Jac	317
Nederveen, Frans	327n
Nérée tot Babberich, R.K.J.M. de	217
Neuman, Joseph	290
Neuman, Leon	106
Neumann, Joseph	106, 111, 129-130
Neuman-Weiss, Eva	291
Nicolas, Edmond	202
Nicolas, Joep	203
Nieuwenhuis, Willem	204
Nijk, G.	321
Nijssen, J.	255
Nissen, Peter	30n
Nitsch, Richard H.G.	283, 310-311
Nussbaum, Felix	269
Nussbaum, Gustel	269
Odekerken, J.L.A.	211, 215, 228, 230, 249-250, 257, 274-275, 281-283
Offermans, J.P.L.G.	29
Offermans, Lambert	225-226, 307
Ôlivares, Josepha Carolina	
Catharine Barbara d', echtgenote	
Petit	79
Olman, Israel en echtgenote	332
Onderwijzer, A.,	348
Oppenheimer, bankiersfamilie	59
Otto IV	31
Overduin, Leendert	321, 325
Oznowicz, A.	332
Packhoff	176
Pannemans, Franciscus W.	271, 272
Papen, Franz von	192
Paredis, J.A.	105, 118, 120-121, 133-135, 138, 140-141, 143, 151-152, 154, 164-167, 175, 182, 339
Parsons, Talcott	20
Passmann, Hermann	231, 265
Passmann-Vogelsang, Jeannette	231, 265-266, 289, 342
Péguy, Charles	204, 336
Pereira, Isaac	102
Pereira, Jacob	102
Perey, J.	281
Perre, Selma van de	127
Perrée, Michel, ambtenaar	90
Perron, Edgar du	191
Petit, Petrus Josephus Philippus	79

Petrus Venerabilis	49
Pijls, Laurentius	72
Pinne (Pinas), Elisabeth (Rebecca)	100
Pius VII	131
Pius IX	136, 139, 152-153, 167
Pius X	175, 197-199, 207-208
Pius XI	203, 207-208
Pius XII, Eugenio Pacelli	207, 293-295, 342
Ploeg, dr. J. van der	216
Poel, Stefan van der	26, 318
Poels, H.A. (Henri)	168, 183, 196, 199, 216, 227, 235, 278, 338, 357
Polak, I.N.	243
Polak-Neuman, echtpaar	332
Poll, Max van	216
Pontier, Gerard	305-307
Poons, Theresia Maria	246
Poorthuis, Marcel	22-23, 165-166, 204, 206, 354-355
Posthuma, F.E.	219n
Praag, Siegfried E. van,	190
Presser, J.	28, 241
Prijs-Blog, Sientje	270, 292
Put, M.	306
Puts, L.H.	259
Pyro, Caspar	119
Quay, J. de	202, 277
Quispel, Chris	18, 82n
Raalte, E. van	327
Raemaekers, Jos.	136, 150n
Rákosi, Mátyás	337
Ramaeckers, Frans (Albert)	93
Ramakers, A.	328
Ramakers, Jan	20, 23-24, 160, 165-166, 204, 354-355
Rampolla	198
Rappard, E.H. van	210n, 277
Ratzinger, Joseph, paus Benedictus XVI	18n, 339
Raupp, Gotfried	172
Rauter, Hanns Albin	241-242, 251
Rechtschaffen, Charlotte	252, 285, 289
Reinald II	35, 38
Reinald III	38
Reindorp-Bamberg, Caroline Esthella	291
Renne, Chevalier François Bernard van der	80

Rens-Wilms, Herman en Annelies van	28-30, 256, 299, 301, 303-306, 308, 317, 358
Reymer (Reijmer), Paul	35, 219, 224, 252, 275-283, 285, 304, 307, 313, 324-325, 357
Rhijn, Simon Levi van	123
Rhoer, Joseph van der	290
Rhoer, Max van der	291
Rhoer-Bouman, Mina van der	291
Rijkers, J.	151
Roeg, J.	332
Roemers, Jacques	95
Rogier, L.J.	197-198, 202, 204-205
Rohling, August	160
Rollingen, van	66
Roon, Ger van	226
Ros, A., van, zie Hendrichs	
Roselle, Antonius (Toon)	255, 257, 275, 283-285, 328, 357
Rosenberg, Alfred	153
Rosenbund, Ilse	268
Rosendaal-Bombeek, familie	268
Rosenthal	328
Rosheim, Josel ben Gerschon von	51
Rossem, Hugo	172
Rossum, Willem Marinus van	212
Rothschilds	142n
Roumen, familie	268n
Rückert, J.	320, 325
Ruijs de Beerenbrouck	276
Russel, Charles	202, 210n, 264, 277
Russel, Joseph Hubert Louis (Jos)	159-160, 166, 182
Ruyten, Alphons	143
Ruyten, H.	143, 309
Sajet, J.	334
Salam, Elias	97
Salemink, Theo	22-23, 165-166, 204, 206, 294-295, 354-355
Salomon, Abraham	79
Salomon, Baliem	100
Salomon, Hendel	79
Salomon, Josephus	79
Salomon, Levi	100
Salomon, Mathias	100
Salomon, medicus	45
Salomon, Sara	100
Salzedo, Salomon	270, 292
Sanders, Benjamin	95
Sanders, Julius	171-172

Sars, A.J.A.	280
Saulus, Joede tot Ruermunde	39
Schaap, Leib Benjamin	104-105, 114, 133
Schaepman, H.A.J.M.	164, 167-169, 182-183, 293, 356
Schaik, Josef van	226
Schama, Simon	158
Schechter, Ronald	82
Scheen	313
Schenkel, Marjolein J.	26, 318, 322
Schlegel, Friedrich	82n
Schlejen, Michiel	269
Schlesier, Stephanie	98
Schmidt, Annie M.G.	201
Schnebbelié, Ch.A.S.Ph.	225, 315
Schneidermann, Mordechai (Martin)	243, 250-251
Schneidermann-Doof, Sara (Sonja)	243, 250-251
Schol, Jacob	341-342
Schorel, Arnold	270
Schreurs, dr.	121
Schreurs, J.M.	74-75, 84
Schrieke, Jacobus Johannes (Jaap)	247
Schroeders, H,	306
Schueren, ridder G. de van der	192-193
Schuitevoerder-de Vries, Margaretha Sophia	290
Schulpen, Peter	29
Schürmann, Willem	172
Schuster	333
Schweitzer, A.G.	168
Schwertfinger, Aron	177
Seelen, George	307
Seipgens, Emile	170
Selichman Gans	40
Seyss-Inquart, Arthur	297, 309
Sijben-Rosendaal, M.C.A.	255n
Silbernberg, I.	332
Silverberg, Alexandre	96
Silverberg, Salomon	114
Silverberg, Selig	113
Simon	38
Simon de Jode	44
Simon, Eli	248-249, 252-253, 285, 289
Simonino di Trento (Simon van Trente)	159n
Simon-Moses, Lilli Lucie	248-249, 252-253, 289

Smalhout, Hijman	272, 291
Smalhout-Blok, Sara	272, 291
Smedts, Mathieu	210
Smeets, Jan	74
Smeets, Johan	261
Smeets-Groothusen, Familie	268n
Smits, L.H.J.	242
Snavel, Albertus	43
Soetendorp,	335
Soffici, Ardengo	204n
Solymosi, Esther	147
Sonnenfels, Joseph von	76
Sonsbeeck, Willem G.A.van	219-309
Sorkin, David	17
Spaen, Jan	307
Spaendonck,B.J.M. van	200
Speetjens, J.A.	122
Speyart van Woerden, E. L.M.H.	225, 230
Spooren, Hendrick	66
Staveren, Richard, Zacharias	271, 292
Staveren, Samuel van	271, 292
Staveren-Wolf, Bertha van	271, 292
Steenberghe, mr. M.P.I.	200
Steevens	94-95
Stein, Edith Teresia Hedwig	246-247, 272, 291
Stein, Rosa Maria Agnes Adelheid	247, 272, 291
Steinberg, Milly	292
Steinberg, Shulem	292
Stengers, Jean	28, 34, 37n, 38n, 57-58
Stern, Abraham	113
Stern, Carl	119
Stern, Gustav	119, 332
Stern-Arons, Georgine	119
Sternberg	148
Sternfeld, Albert	184, 262, 287, 290
Sternfeld, Alex	129, 169, 184, 223, 250, 264, 289
Sternfeld, Joseph	129, 223, 267, 275
Sternfeld, Leo	248, 289
Sternfeld-Davidson, G.	332
Sternfeld-Egger, Rosalie	250-251, 262, 264, 266, 289
Stoffels, M.E.J.M.	274
Stoppelman-Goudsmit, Elisa	
Johanna	264, 290
Straus, Charles	247, 331
Straus, Elsa	290
Straus, Leo	171

Straus, Martha	253n
Straus, Rosa	290
Straus, Samuel	113-114
Straus, Selma Sibilla	290
Straus, Willem (Louis)	184-185, 243, 252-253, 264, 289
Straus-Franck, Berta	184-185
Strauss, Erwin Lothar	230, 254, 255, 260, 342
Strauss-Mayer, Elisabeth	230, 254, 342
Strijkers, J.H.	29
Strobel, Max	283
Swaab, Sara Getta	185n
Swetschinski, Daniel M.	51-52
Symond van Roermond	39
Tammes, Peter	28, 301, 321-323
Tammens, P.	318
Tans, Jean	205
Tas, Louis (Loden Vogel)	257
Taverne, B.M.	247-248
Tenkink, J.C.	341
Teuwen-Boonen, familie	268n
Tevonderen, Jan	238
Thielen, M.	315
Thissen, Joseph F.H.	154
Thole, Karel	201
Thomassen, familie	268n, 269
Thompson, Marie A.	198
Thorbecke, Rudolf	16, 120
Tommaso	166
Troekstra	181
Trompetter, Hartog Mozes	124, 173-174, 186, 291
Trompetter, Mozes	291
Trompetter-de Jong, Sientje	291
Trotski, Leon	181
Tugendhaft, Mayer (Mattie)	268
Ultee, W.C.	27
Urbanus II	36
Val, Merry del	175
Valck (Falck), Cahrls (Lazarus)	105
Valck, Jeannette	105
Valck, Antoinette	105
Valck, Levij	105
Valck, Marcus	68-69
Valck, Moses	105, 119
Vallen	38
Vecht-Cohen, Sientje	292
Veen, C.M. van	320-322, 325

Velleman, Clara	290
Velleman, Esther	291
Velleman, Marianna	290
Velleman, Maurits	291
Velleman, Salomon Israel	148
Velleman-Cardozo, Rebecca	291
Vellenga, S.Y.A.	214
Venner, G.H.A.	29
Venner, J.G.C.	29
Ventresca, Robert A.	295
Verboek, Hendrick	72
Verhage, H.	143
Verlinden, G.	275
Verschuur, T.J.	219n
Verviers, Emile	200, 204
Vieyra, D.	60n
Visser, L.E.	240
Vivus de Ruremunde	38
Vivus van Wessem	38
Vleeschhouwer-Cronenberg, Berthe	291
Voltaire	70, 74, 82, 84
Voorzanger, Levi	118, 121, 218
Vorst, Gerrit van der	29, 315
Vorst, S.	334
Vos, Marcus	169
Voss, Bernd	291
Voss, Max	291
Voss-Rosendahl, Meta	291
Vree, Fr. Van	163
Vrecken, Gijsbertus Alexander	
van der	63
Vreeze, L. de	315
Vries, George Zacharias de	290
Vries, Juda Izaak de	114, 123
Vries-Caffé, Naatje	150
Vullingshs, Henri J.	298, 305, 317
Wagenaar, L.	172
Wal, Tjeerd van der	320, 322
Wallach-Bachmann, Henriette	270, 292
Wallet, Bart	27, 107, 124
Wassenberg, P.	275
Wasserman, Avinoam Max	329
Wasserman, David	329
Waterreus, M	116, 159, 162, 166-167
Weber, Jos	262
Wehrmann, Hermann	227-229

Wehrmann, Theodor	227-229
Wehrmann-Zirker, Minna	227-229, 252-253, 289
Weijnen, J.	281
Weinzierl, Erika	139n
Welten, Joost	79
Welters, Marius F.L.H.	305, 310, 312-313, 322, 324
Wertheim, A.C.	141
Wertheim, D.J.	27
Wertheimer, bankiersfamilie	59-60
Wesly, Sacharia	96
Weyl, Franz Peter	274, 292
Weyl, Thea	269, 274-275
Wichman, Erich	200
Wieërs van der Goor, Hubert Jos	253n
Wiener, familie	128n
Wiener, Jacob	128n
Wiener, Leopold	128n
Wijnbergen, Antonius van	189
Wijnen	144
Wilhelmina, koningin	122
Willem I, koning	111
Willem van Gulik	39
Willinge Gratama, Jan Albert	137
Wilms, Peter	262
Windgraaf, Jonker	209
Winter, Siegfried	250, 268, 289, 328-330
Winter-Cahn, Hélène	250-251, 267-268, 328-330
Wiranowitsch, Peter	209
Wohlwill	174
Wolchaim, Szymon Juda	226
Wolf, Albert	250, 289
Wolf, Arnold	258, 289, 289
Wolf, Bernhard	243, 248-249, 260, 289, 328
Wolf, erfgenamen	328
Wolf, Fanny Felice	232, 250, 289
Wolf, Ferdinand	292
Wolf, Henk de	29
Wolf, Herbert	250, 285, 289
Wolf, Hermann	232, 244-245, 252-253, 289
Wolf, Hilde	248-249, 285, 289
Wolf, Leopold	250, 289
Wolf, Ruth	250, 285, 289
Wolf, Samuel	68-69
Wolf, Siegbert	248-249, 285, 289
Wolf-Adler, Paula	250, 289
Wolf-Eisig, Anna	232, 244-245, 252-253, 289

Wolff Metternich, Herman	202
Wolff, Ignace	97
Wolff, Salmon	54
Wolf-Goudsmit, Hermina Johanna	
Elisa	250, 289
Wolf-Wehrmann, Ida	227-228, 236, 248-249, 289
Wollheim, Mendel Jakob	248-249, 285, 289
Wollheim, Simon Juda	262, 334
Wollheim-Baumfeld, echtpaar	332
Wollheim-Weinberg, Amalie	287, 292
Wuijster, J.	321
Wüster, Hans	262
Wyle, Gertrude	268
Wyle, Thea	268
Yontchinsky	176
Ysaak von Luxemburg	38
Zanders, Johan H.	305, 310, 314-317, 322, 324, 358
Zodick, Adolf	248-249, 289
Zodick-Hahn, Frieda	248-249, 289
Zola, Emile	157
Zondervan, Benedictus	285, 290
Zondervan, Bernhard	290
Zondervan, Samuel	290
Zondervan-Groonheim, Rosetta	243, 292
Zuiden, J. van	332
Zuiver, Leendert	271

Curriculum Vitae

Hein van der Bruggen (Maasniel 1949) behaalde in 1967 het eindexamen gymnasium β aan het Bisschoppelijk College te Roermond. Van 1967 tot 1972 studeerde hij Nederlands recht aan de Rijksuniversiteit Leiden. In het daaropvolgende jaar volgde hij de studie notariaat aan dezelfde universiteit. Hij was van 1972 tot 1975 werkzaam als notarieel medewerker en kandidaat-notaris. Van 1975 tot 2015 was hij advocaat te Roermond. Van 1984 tot 1990 was hij ook werkzaam als kantonrechter-plaatsvervanger te Roermond.

Als secretaris en later voorzitter van de Stichting Rura te Roermond in de periode 1976-1998 was hij medeverantwoordelijk voor een groot aantal historische publicaties van deze stichting. Van 1984 tot 1998 was hij bestuurder van de Stichting Maaslandse Monografieën te Maastricht. Van 1987 tot 2005 was hij bestuurder en later voorzitter van het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg te Maastricht.

Vanaf 1992 tot heden is hij werkzaam als redactievoorzitter van het door Rura uitgegeven historisch jaarboek *Spiegel van Roermond*, voor welk jaarboek hij een groot aantal bijdragen heeft verzorgd. Ook was hij als mederedacteur en -auteur verantwoordelijk voor de in 2013 verschenen uitgave *Rechtspraak in Roermond 1580-2013. Van Soevereine Raad naar Rechtbank Limburg*.

Daarnaast was hij coauteur en redacteur van de in 2014 verschenen stadsgeschiedenis *Roermond. Biografie van een stad en haar bewoners*.

Mede-eindredacteur was hij ook van de in 2014 verschenen monografie *Louis Raemaekers 'Met pen en potlood als wapen'. Politiek tekenaar van wereldfaam in de Eerste Wereldoorlog* en van het gedenkboek *De Munsterabdij van Roermond. Een ontdekkingsstocht door 800 jaar geschiedenis van een vrouwenklooster*.

Tenslotte was hij in 2007 mederedacteur en bezorger van de herdruk van *Het zotte vleesch* samen met de uitgave van een aantal novellen en gedichten met een biografische schets van de auteur Jacob Hiegentlich.

Dankwoord

Een twintigtal jaren geleden spoorde de toenmalige Roermondse gemeentearchivaris Gijs van Bree mij aan de geschiedenis van de Joden tijdens het Interbellum en de Bezetting vast te leggen. Aan Van Bree, zijn opvolger Hans van de Mortel en hun medewerkers, onder wie in het bijzonder Jan de Bock, ben ik veel dank verschuldigd voor de vele informatie die ik in de loop van de tijd van hen kreeg. Recent is in Roermond een nieuwe stadsarchivaris aangetreden, Jac. Lemmens. Hij heeft veel onderzoek gedaan naar Joden in Limburg. Uit zijn publicaties heb ik vaak kunnen putten. Met dit dankwoord aan het Roermondse gemeentearchief wil ik ook mijn dank betuigen aan de medewerkers van de vele andere door mij geraadpleegde archiefinstellingen. Van hen is in het bijzonder Raymund Schütz te noemen die mij vaak en snel hielp met informatie uit het Rode Kruisarchief.

Gesprekken en interviews met overlevenden van de Shoah en nabestaanden leverden veel informatie op. Hun namen noem ik in alfabetische volgorde zonder verdere toelichting: Gerda Agsteribbe-Goudsmit, Renée Bromberg, Richard Bromberg, Eddy Falkenstein, Emmy Goudsmit-Cardozo, Henri Goudsmit, Lieke Hirsch-Hiegentlich, Patrick Sternfeld en Hélène Winter-Cahn. Zonder hun bereidheid om te vertellen over hun pijnlijke verleden en mij documentatie daarover te geven had ik dit boek niet kunnen schrijven.

Ook waren er nog getuigen die konden vertellen over hun ervaringen tijdens de vervolgingen. Mevrouw M. Sijben-Rosendaal deed mij verslag van de dramatische overval op haar ouderlijk huis in Wessem waarbij drie Joden werden ontdekt. Mevrouw D. Janssens-Cloudt was ooggetuige geweest van de deportatie van haar vriendinnetje Fanny Wolf. De verzetsheldin Truus Jetten uit Horn vertelde mij hoe zij de nog zeer jonge Lieke Hiegentlich op verzoek van haar ouders uit Amsterdam had meegenomen. Truus zou tijdens de oorlog nog vele anderen redden. Ook bedank ik wijlen Annie-Ramakers-Dahmen die mij in contact bracht met enkele overlevenden.

Een bijzondere vermelding verdient Dirk Hespers, zoon van de Duitse verzetsheld Theo Hespers. Vaak heb ik hem bezocht in het Duitse Brüggen om te praten over zijn vader en zijn ‘Onkel’ Max Behretz.

Bij mijn eerste poging om tot een verantwoord historisch verslag van Joods leven in Roermond te komen kreeg ik steun van Hans Jansen, destijds hoogleraar in Maastricht en groot kenner van de Joodse geschiedenis. Veel hulp kreeg ik ook van Joost Welten, die als geen ander de geschiedenis beheerst van de Franse overheersing in de Nederlanden tijdens de achttiende en negentiende eeuw. De gesprekken met Herman en Annelies van Rens en hun boeken over de Shoah waren voor mij verhelderend. Een zesdaagse reis naar Auschwitz onder

hun deskundige leiding in 2019 heeft mij veel geleerd over het perfide vernietigingssysteem van de Duitse bezetter.

Don Verstegen stuurde mij parentelen van Roermondse Joden waardoor het beeld van de Joodse samenleving in de negentiende eeuw meer scherpte kreeg. Frank Hovens attendeerde mij op in een industrieel archief ‘verdwaalde’ brieven van Hermann en Anna Wolf-Eisig. Archiefmedewerker Peter Schulpen hielp mij bij mijn poging het oorlogsverleden van het Sittardse gemeentebestuur enigszins te ontrafelen. Luc Wolters, eindredacteur van het jaarboek *Spiegel van Roermond*, was zo vriendelijk mijn concepttekst te lezen en te bekritisieren. Bij mijn naspeuringen naar het verleden van Wilhelm en Gertrud Gross-Sachs in Wroclaw kreeg ik hulp van Agata Dymula. Cineast Peter Crins in Leveroy besprak regelmatig met mij zijn vorderingen bij zijn onderzoek naar het verzet en de Joden in Midden-Limburg. Yvonne de Vries gaf mij een door haar omstreeks 1990 verzorgd interview met Elsa Cardozo-Behretz. Daar ben ik haar erkentelijk voor.

Erg belangrijk waren voor mij altijd het geduld en het begrip van mijn Marie-Louise en onze kinderen Laurent en Jet voor de vele uren die ik achter mijn boeken doorbracht.

Roermond, 25 mei 2021

Hein van der Bruggen

